

ISSN 1332-4977

Crnogorski glasnik

GODINA XXI. _ BROJ 128. _ OŽUJAK-TRAVANJ / MART-APRIL _ 2021.

ĐE GOD SA TREBJESE

Oduvijek sam htio da se ljudi smiju, pogotovo oni koji to ne umiju,
E njih mi je najdraže dovesti do toga da razvuku nepoznato nešto i zaborave muku.
Odakle ti to mogu sad, sve baš tačno prepričat, a znam, nije lijepo ni mučat,
teško mi je i ispuštit glas koliko je toga pregazilo preko svih nas.
Još od male tamo sa Mrkošnice trčao sam do parka preko ulice, od tetke Milene, Spala i baba Kate
dugo sam plakao za jaretom što se zvalo Nate.
Pa onda lagano, kad od umora, nijesam mogao brže,
znao sam da šedim ispod krošnje, da dišem što se duže može.
Čekao burek, kiflu, slanu perecu, sve isto za našu djecu,
dosta poznatih lica, a to nije sitnica, podijeljeno s drugim kakav je Dragan, to je poslastica ...
Đe god sa Trebjese, znao sam sve adrese, sa bilo koje strane, do svake kafane.
Virio sam Vitu iza leđa i znojio se kao Tinu vjeda, na ista mjesta đe je i on znao i ja sam malo vremena za sebe krao.
Čamećam se šetnji, preko tri ure po korzu, kad stanemo,
Miladin sok od narandže, a ja lozu, i ne možemo prestati pričvrstiti,
pa kad se slova svežu u ko zna kakve čvorove ćutimo "meuzama" kroz borove.
Gledanje putokaza kuda ide prava staza i oće li biti ljepša nova fraza?
Kako jutro ćuti i što topole kraj Krupca ljuti?
Seećam se svakoga koraka, sa ekipom Javorka mi sa maramom oko vrata,
pod šatore... znam da to više nije za nas matore,
ali fale mi sva ona lica učiteljica Vasiljka da podvikne od srca...
Kojom ulicom? Ma, svakom volim da prodem isto kao oni ...
ulicom lipa u vrijeme kad željezari prime platu, a kako Dugo nije volio salatu,
bježali bismo neđe drugo, da na miru zamotamo po jedan kotroban, u inat čiru.
Ako nije bilo kakvo čudo, mi se zaigrasmo, čašu on, čašu ja, pa ukруг dok ne popadasmo.
Od Anderbe preko Onogošta sve je moralo koštati.
Nije samo s Vidrovanom česmom, napila je mnoge i nikšićka pjesma.
Glasnici slobode raspjevali suglasnike,
od vokala napravili ustanike za sve plašne i vremenske pjesnike progutaše misli grešne.
Za hrabre, časne i poštanske, krštene i nekrštene za pasmine i za psine u Nikšiću se isto zine.
Pjevaj grade, pjevaj Munjo, grome sijevaj o ljudskim kojima je slova slao bolje od pjesnika koji je znao zato živi dok pjesme ima još jedna zima...
Zvoni mi u ušima i sad ponovo sa Manastirrom ono staro zvono... posljednji pozdrav dragim ljudima. ...
Ko veliš da pođe juče? Za kim se tuga vuče?
Uh, znam, znam, ogriješio bih se da ne pođem, čim krenem doma, tuda ću da prođem,
učili smo kratko zajedno, bila je rijetka...
Ona - doktorova ćerka, Saznao sam mnogo kasnije:
čekala je, da joj pridem bez ijednog drugog stidija sam se žuljeva po rukama od pluga,
mislio sam da bi joj to smetalo i da ne zaslužujem da njenu meku ruku požurujem.
Kad sam se ohrabrio, nestale su mirođe pošla iz Nikšića na studije ...
Ne znam da odgovorim na sva pitanja koja me sad salijeću prilike dobre više imat neću.
Neko će drugi slušati stope, a mi nismosmo da nas stave u kalupe.
Oni što čekaju red, u crkvi pored, pričaće da nijesmo valjali ni po lule duvana,
ili ćemo ostati stare priče sa tavana. Kad čujete za mene zvono, neka ne bude ni ovo, ni ono.
Ako sam ugazio đe nijesam smio, slučajno sam tuda bio,
jer u moj grad nema sive boje crno ili bijelo samo kroje.
Oduvijek sam volio da se ljudi smiju pogotovo oni koji to ne umiju,
e njih bi mi bilo najdraže dovesti do toga, da razvuku nepoznato nešto i zaborave muku ...

MOMČILO ZEKOVIĆ ZEKO

ĐE JE ŠTO

DOGODILO SE		Moje more u mojim je oknima	27
9. maj dan pobjede nad najvećim zlom čovječanstva	4	Dušan Vukotić - Zaboravljeni vizionar dio III.	29
SAVJET ZA NACIONALNE MANJINE		Od Društva nikšićke čitaonice do Narodne biblioteke "Njegoš" Nikšić	35
Odluka o raspodjeli sredstava Savjeta za nacionalne manjine za 2021	6	ISTORIJA GRADITELJSTVA NA TLU CRNE GORE	
NAGRADE I PRIZNANJA		Prva dana arhitekture	37
Nagrada Oktavijan Hrvatskog društva filmskih kritičara	9	KOMENTAR	
Nagrada i plakete časopisa "Komuna"	10	Sloboda je najljepša riječ koja se najskuplje plaća	39
KULTURA I UMJETNOST		Dnevna doza apsurdna	40
Šednik četvrtkom u organizaciji Matice crnogorske	12	PRILOG	
O izložbi Veska Pejovića "Za Cetinje"	14	Memoari - dio 5.	42
Kad javorovo drvo zapjeva	22	CRNOGORSKA TRPEZA	
Buđenje uspomena	24	Ukusi Crne Gore	46

Izdavači: NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE I VIJEĆE CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA, Zagreb, Trnjanska c. 35, Tel./Fax: 01/6197 078, 01/6314 264, E-mail: vijececm@net.amis.hr, drustvo.montenegro@zg.ht.hr, Internet adresa: www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr

* Za izdavače: Danilo Ivezić i Dušan Mišković * Glavni i odgovorni urednik: Maša Savićević * Redakcija: Milanka Bulatović, Danilo Ivezić, Nikola Čulić, Jovan Abramović, Dušica Malada, Dušan Roganović * Grafička priprema i tisak: Skaner studio d.o.o. * Rukopisi se ne vraćaju * Naklada /Tiraža 1000
Glasilo je, putem Savjeta za nacionalne manjine, financirano iz državnog proračuna RH, putem Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, iz proračuna Grada Zagreba i putem predstavnice crnogorske nacionalne manjine u Zagrebačkoj županiji iz proračuna Zagrebačke županije. Pozivamo Crnogorke, Crnogorce i sve prijatelje da svojim sugestijama, prijedlozima i prilozima pomognu redakciji "Glasnika" na poboljšanju i daljnjem izlaženju lista. Tekstovi nijesu lektorisani te se izvinjavamo autorima i čitaocima.

PATRIOTSKE AUTO-KOLONE U CRNOJ GORI

Prilog uredila: Maša Savićević

U više crnogorskih gradova organizovane su patriotske auto-kolone. U Podgorici je grupa građana organizovala Patriotsku auto kolonu nezadovoljna zbog kako su kazali načina na koji Vlada vodi državu.

Crnogorci svih vjera, zajedno za očuvanje naše države", piše u pozivu građanima koji je juče objavljen.

Učesnici nose crnogorske zastave i pjevaju patriotske pjesme.

Kao i svake nedjelje i ove ćemo organizovati auto kolone. Ima nas na njima, na akcijama, događajima, protestima. Svuda. Dišemo jednim bićem, od Pljevalja do Ulcinja. Od Rožaja do Herceg Novog, saopštili su organizatori patriotskih auto kolona.

"Protestujemo protiv kršenja osnovnih ljudskih prava .neko sirenom, zvižducima, bukom koju stvaramo kao odgovor na fašizam. Ne, neće pristati pitoma, građanska, slavna Crna Gora, na vaše lance i vaše stege, vaše nasilje", poručuju u saopštenju.

Oni ističu da neće odustati, te su uputili veliko ne aktuelnoj Vladi, koja ih podsjeća na Miloševiću za vrijeme devedesetih.

Dio proglasa građana:

"Ima nas na njima, na akcijama, događajima, protestima. Svuda. Dišemo jednim bićem, od Pljevalja do Ulcinja. Od Rožaja do Herceg Novog.

Protestujemo protiv kršenja osnovnih ljudskih prava –neko sirenom, zvižducima, bukom koju stvaramo kao odgovor na fašizam", navode u objavi.

Kako dodaju, neće pristati pitoma, građanska, slavna Crna Gora, na lance, stege i nasilje.

"Veliko NE otimanju i prisvajanju državne svojine naše zemlje i njenih kulturnih spomenika i bogomolja!

Veliko NE uskraćivanju ustavom garantovanih prava za sve one koji su rođeni u ovoj zemlji i koji je poštuju i vole.

Veliko NE mržnji koju ste posijali i koja se jasno ogleda u FAŠIZACIJI!

Veliko NE propagandi nove Vlade koja liči na onu koju je Milošević sprovodio devedesetih.

Veliko NE RAZORU I UNIŠTENJU našega doma, naše Crne Gore!

Poručuju da nikada neće stati ni odustati da brane suvjerenost i građanski karakter zemlje.

IZLOŽBA FOTOGRAFIJA NACIONALNIH MANJINA ZAGREBAČKE ŽUPANIJE

Tekst i fotografije: Slavica Šarović

Koordinacija vijeća i predstavnika nacionalnih manjina Zagrebačke županije predstavila je izložbu fotografija u svojem prostoru u Zagrebu.

Radi se o fotografijama koje su snimljene tijekom posljednjih nekoliko godina prigodom obilježavanja različitih blagdana nacionalnih manjina Zagrebačke županije. Izložbu je pripremio Salih Huremović, predsjednik Koordinacije, a bit će postavljena u svim gradovima Zagrebačke županije.

ODLUKA O RASPODJELI SREDSTAVA SAVJETA ZA NACIONALNE MANJINE ZA 2021.

Savjet za nacionalne manjine na sjednici održanoj 14. 4. 2021. je prihvatio Izvještaj (za udruge nacionalnih manjina) o utrošku sredstava i realizaciji programa rada za 2020. i donio Odluku o raspodjeli sredstava za potrebe nacionalnih manjina za 2021. godinu.

	HRK
IV. CRNOGORCI	753.000,00
1. Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, Zagreb – ukupno	718.000,00
1.0. Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, Zagreb – bez članica	355.000,00
Informiranje	
– Crnogorski glasnik – brojeva: 6, A4; 48 – 56 str., naslovnica u boji, ful color (4 stranice), naklada: 1000	140.000,00
– Ljetopis crnogorski – brojeva: 1, 21x27 cm; 140 str., ful color (2 stranice), naklada: 300	30.000,00
Izdavaštvo	
– Likovni zapisi u doba korone, Dimitrije Popović, 14,5x20,5 cm, 160 str., naklada: 350	23.000,00
– Post-realizam i globalno upravljanje, Stipe Buzar, Petar Popović i Damir Mladić, 15x21 cm, 350 str., naklada: 350	25.000,00
– Crnogorska politika, Rade Bojović, 15x21 cm, 290 str., naklada: 350	25.000,00

– Ludi pozvaše, još ljudi se odazvaše, Marinko Mijović, 12x20 cm, 270 str., naklada: 350	12.000,00
– Tebi, a sebi, Ljubica Perović Katić, 12,5x20 cm, 145 str., naklada: 350	10.000,00
Manifestacije	
– Obilježavanje 30. godišnjice NZCH – Muzej Mimara/Mala dvorana KD Vatroslav Lisinski Zagreb	20.000,00
– Dani crnogorske kulture – Hommage Nikoli I. Petroviću Njegošu – Zagreb, Rijeka, Split, Umag, Pula, Beli Manastir	35.000,00
– Dani crnogorske kulture – Izložba: Luka Lagator – Galerija Kristofor Stanković, Zagreb	20.000,00
– Dani crnogorske kulture – Izložba: Osmijeh Ljuba Čupića – Zagreb, Split, Rijeka, Umag, Pula	15.000,00
1.1. Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore »Bujština«, Umag	21.400,00
Amaterizam	
– Literarno-dramska sekcija i sekcija rukotvorina	4.500,00
Manifestacije	
– Crnogorski šednik – Dvorana Zajednica Talijana Umag	7.000,00
– Književno veče – Gradska knjižnica, Umag	2.700,00
– Crnogorsko veče – POU Umag	7.200,00
1.2. Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore »Montenegro«, Zagreb	148.600,00
Amaterizam	
– Pjevački zbor "Montenegro"	83.600,00
Manifestacije	
– "Lučindanski susreti 2021" – Studentski centar, Zagreb	30.000,00
– Dokumentarni film u Crnogorskom domu – Crnogorski dom, Zagreb	10.000,00
– Crnogorsko veče u Zagrebu – Zagrebačko kazalište lutaka, Zagreb	11.000,00
– Izložbena djelatnost – Zagreb	14.000,00

1.3. Društvo perojskih Crnogoraca "Peroj 1657", Peroj	30.000,00
Amaterizam	
– Folklorna i pjevačka sekcija	17.800,00
Manifestacije	
– 364. godišnjica doseljenja Crnogoraca u Peroj – Perojska fešta – Peroj	12.200,00
1.4. Nacionalna zajednica Crnogoraca Rijeka	90.000,00
Amaterizam	
– Zbor Montenegri i likovno stvaralaštvo	70.000,00
Manifestacije	
– Petrovdan 2021 – Park šuma Golubinjak, Lokve	20.000,00
1.5. Zajednica Crnogoraca Pula	18.000,00
Manifestacije	
– Uloga admirala Vladimira Barovića i gradonačelnika Pule Luciana Delbianca u mirnom povlačenju snaga JNA iz Pule 1991. – Pula	8.000,00
– Predavanje povodom 110. obljetnice rođenja Milovana Đilasa - Đilasova "Nova klasa" i društvena povijest socijalizma – Pula	5.000,00
– Crnogorski velikani – Pula	5.000,00
1.6. Zajednica Crnogoraca Split	55.000,00
Amaterizam	
– Zbor Zajednice Crnogoraca Split "Crnogorske Zore"	35.000,00
Manifestacije	
– Obilježavanje 20. godišnjice udruge ZCS i izdavanje monografije – Gradsko kazalište mladih, Split	20.000,00

NAGRADA OKTAVIJAN HRVATSKOG DRUŠTVA FILMSKIH KRITIČARA

Dodjela nagrada Oktavijan Hrvatskog društva filmskih kritičara održana je u subotu, 13. ožujka, u okviru HTV-ove emisije Posebni dodaci. Veljko Bulajić laureat je počasnog Zlatnog Oktavijana za životni doprinos filmskoj umjetnosti.

Njegovi autorski uvijek angažirani filmovi i slikom i riječju ostaju ponajbolja, na ekranu uvijek iznova živa i prisutna svjedočenja o sad već davnim vremenima nade u bolji svijet i bolju zemlju, svjedočenja naše vlastite povijesti - ističe se u obrazloženju za dodjelu nagrade.

U obrazloženju između ostalog stoji:

"Taj agilni 93-godišnjak, čiji je "Bijeg do mora", njegov četrnaesti igrani film, nadživio je skoro dvostruko jugoslavensku državu u čijem je stvaranju kao mladi partizan aktivno sudjelovao, a potom se, upivši poslijeratnu, isprva u manjoj mjeri sorealističku, a potom u velikoj mjeri neorealističku poetičku matricu, postao njezinim vodećim filmskim svjedokom."

"Punih 13 godina proveo je kao naučnik – prošao je filmski tečaj u Jadran filmu, bio stipendist na legendarnom Centro Sperimentale di Cinematografia u Rimu, asistent Vatroslavu Mimici (na filmu U oluji) te režirao manji broj dokumentarnih i žurnalskih filmova, a 1959. zabljesnuo je prvim svojim dugometražnim igranim filmom "Vlak bez voznog reda".

"Jedan od najboljih debija u hrvatskoj filmskoj režiji, film je to koji je predstavio cjelokupnu autorsku figuru Veljka Bulajića, koju čine: vjera u mogućnost prikaza stvarnosti na filmu kao temeljno poetičko uvjerenje svoga autora, epski zahvat u tu građu stvarnosti (u prvom filmu i pod dojmom vesterna), aktualno poimanje stvarnosti (prikazani profilmski svijet djela, realističke fakture, korespondentan je izvan filmskoj, društvenoj i političkoj stvarnosti revolucionarne, proleterske zemlje, a likovi koji ga nastanjuju u njemu proaktivno djeluju), visoke produkcijske vrijednosti (film kao spektakl); no taj temeljni, klasicistički realizam oplemenjen je, pa i podrovan promodernim elementima, prije svega u neo-realističkoj, često kronikalnoj strukturi filmske naracije".

NAGRADA I PLAKETE ČASOPISA "KOMUNA"

Prilog uredila: Maša Savićević

Godišnju nagradu časopisa "Komuna" akademiku Radovanu Radonjiću 20. aprila 2021. uručio je gradonačelnik Podgorice dr. Ivan Vuković na svečanosti u Modernoj galeriji u Podgorici.

Do bitnicima specijalnih plaketa dr Sofiji Kalezić i Draganu B. Peroviću, nagrade je uručio akademik Zuvdija Hodžić, a Borislavu Cimeši i Šukriji Žutom Serhatliću mr. Nela Savković-Vukčević.

Uručujući nagradu akademiku Radonjiću gradonačelnik Vuković je između ostalog rekao:

"On je čovjek izuzetne stvaralačke energije i nesvakidašnje radne etike, ponosni antifašista i iskreni patriota koji je onda kada je trebalo ljubav prema domovini znao sačuvati i od nje same. Poznajem ga kao izuzetnog profesora koji je svoje studente, uključujući i moju malenkost, učio tome da sloboda nema cijenu i da moralni ispravni stav nema alternativu"...

Uz napomenu da je veoma uzbuđen jer dobija visoko priznanje koje nije očekivao, profesor Radonjić kaže:

"Posljednje priznanje, prije ovoga, bilo je 1980. godine. Nemam riječi kojima mogu izraziti i zadovoljstvo i zahvalnost onima koji su procijenili da me ovako lijepo, u ovim danima, nagrade. Što se mene tiče, obećavam da ću ovo pamti dok sam živ. Mislio sam da sam svoju posljednju, 62. knjigu, napisao prošle godine. Ali me dobitak ove nagrade natjerao da prekršim obećanje dato sebi i da počnem da radim na još jednoj knjizi koju sam završio danas prije podne i nju sam posvetio časopisu "Komuna"."

Objasnio je da je ovu knjigu napisao na temelju tekstova koji su objavljeni i predstavljaju kritički osvrt i projekciju kako će završiti Crna Gora.

"Uz te tekstove dao sam i dva za koja sam računao da će biti od koristi čitaocima koji su neupućeni u tu materiju, od kojih se jedan odnosi na predmodernu organizaciju crnogorskog društva i države, a drugi na fenomen crkve, da bi mi znali što je ona, što je njen posao i zašto ona čini ovo što čini - naglasio je Radonjić, uz napomenu da je otpor odgovor na današnju aktuelnu

društveno-političku situaciju Crnoj Gori.

Direktor "Komune" Amer Ramusović je kazao kako se ove godine navršava tačno decenija postojanja od kako se "Komuna" pojavila na medijskom prostoru Crne Gore.

"Dakle, poslije deset godina kvartalnog izlaženja kada je nedavno štampan poseban tematski broj posvećen crnogorskim vodama, čak na 44 strane, Komuna je ispisala ukupno do sada 1.116 strana sa oko 250 uglednih autora, objavila više od 1.200 nasova koji su ilustrovani sa preko 3.500 fotografija - istakao je Ramusović.

"Zato smatramo da Komuna zaslužuje da ima mnogo bolji i sigurniji -institucionalni položaj u društvu, da bude trajno valorizovana u sjećanjima naših pokolenja kao ovovremeni damar, kao hronika jedne nostalgije i kolektivne memorije, kao raskošan vez emocija, sa snagom iskrene potrage, neomeđeni od bilo koga ili bilo čega, da bi ostali raskošno svjedočanstvo vrednovanja vjekovnog trajanja vitalnih obrazaca naše naslijeđene patrijarhalne otmenosti, njenog autoriteta i mjere ljudske mudrosti", rekao je on.

U okviru svečanosti prikazan je i film o akademiku Radonjiću a u muzičkom dijelu programa učestvovala je violinistkinja Mirka Šćepanović, a moderator večeri bio je Dragan Mitov Đurović.

Događaj je održan uz poštovanje svih aktuelnih epidemioloških mjera.

ŠEDNIK ČETVRTKOM U ORGANIZACIJI MATICE CRNOGORSKE

Uredila: Maša Savićević

Šednik četvrtkom – serijal tribina i rasprava a istaknutim intelektualcima, naučnicima i kulturnim poslenicima o aktuelnim dešavanjima i problemima sa kojima se suočava crnogorsko društvo i kultura, ali i o regionalnim i globalnim prilikama

Gosća Matice crnogorske na **desetoj tribini** održanoj 25. februara je bila **NJ. E. dr Meglena Plugčijeva** – ambasadorica Republike Bugarske u Crnoj Gori.

Na početku programa ambasadorici Plugčijevoj je predsjednik Matice crnogorske Dragan Radulović, svečano uručio Zahvalnicu Matice crnogorske i primjerak fototipskog izdanja Psaltira s posljedomanjem Đurđa Crnojevića (1494), suizdavački projekat realizovan sa Naučnim arhivom Bugarske akademije nauka.

Zahvalnica je ambasadorici Plugčijevoj dodijeljena za doprinos realizaciji projekata i ostvarivanju saradnje sa nacionalnim institucijama Republike Bugarske: Bugarskom akademijom nauka (BAN), Nacionalnom bibliotekom "Sveti Ćirilo i Metodije", Naučnim arhivom BAN, Istorijskim institutom "Dr Ivan Dujčev".

U uvodnom dijelu razgovora bilo je riječi o saradnji naših dviju zemalja na polju kulture, istorijskim vezama i bliskosti crnogorske i bugarske nacionalne kulture. Nastavak programa je bio posvećen perspektivama Crne Gore, Bugarske i zemalja regiona. Ambasadorica Plugčijeva je govorila i o putu Bugarske do punopravnog članstva u EU, evropskim vrijednostima i solidarnosti u vrijeme kovid pandemije.

Matica crnogorska je povodom uspješne realizacije pomenutih programa i pomoći u saradnji sa nacionalnim institucijama kulture Republike Bugarske pripremila

Zahvalnice i za ambasadoricu Crne Gore u Bugarskoj njenu ekscelenciju Snežanu Radović i gospodina Aleksandra Bogdanovića, koji je sa pozicije ministra kulture pomogao njihovu realizaciju.

Jedanaesta tribina održana je 18. marta je u Matici crnogorskoj, a gost je bio **Dragan B. Perović**, publicista, istraživač crnogorskog kulturno-istorijskog naslijeđa, autor velikog broja stručnih radova, knjiga i televizijskih serijala "Istjerivač mitova" i "Crnogorci sentom po svijetu".

Perović je dobitnik Trinaestojulske nagrade, nagrade "Gramota" Bugarskog Ministarstva kulture i drugih.

Najprije je bilo riječi o aktuelnim dešavanjima u crnogorskom društvu i na političkoj sceni. Razgovarano je i o uticaju i ulozi SPC u Crnoj Gori, kao i statusu i značaju Crnogorske pravoslavne crkve. Perović je govorio o značaju kulture, institucijama i njihovoj ulozi u definisanju nacionalnog identiteta. Poznat kao intelektualac koji istražuje crnogorsku prošlost i raskriva istorijske falsifikate, Dragan B. Perović je ocijenio školske programe i angažman crnogorske historiografije na tom polju. Govoreno je i o jugoslovenskoj ideji i što je ona donijela Crnoj Gori i nedostajućoj kulturi sjećanja.

Dvanaesta tribina Šednik četvrtkom u organizaciji Matice crnogorske održana je 1. aprila. Gost Matice crnogorske bio je **Draško Đuranović**, aktuelni glavni urednik dnevne novine *Pobjeda*, nekadašnji glavni i odgovorni urednik i direktor nedjeljnika *Monitor*, dopisnik agencije Beta, urednik Alternativne informativne mreže za Crnu Goru, politički komentator na Radiju Slobodna Evropa, te glavni urednik portala *Analitika*.

Razgovaralo se o crnogorskoj medijskoj sceni, odgovornosti novinara, njihovom uticaju na javni govor i radikalizaciji podjela u društvu. Komentarisani su i nedavni napadi na novinare. Đuranović je dao ocjenu društvenih i političkih dešavanja u Crnoj Gori kao i dosadašnjeg rada nove Vlade. Razgovarano je o uticaju SPC na političke prilike u Crnoj Gori i o aktuelnim slučajevima negiranja zločina i genocida od strane visokih vladinih

zvaničnika. Đuranović se osvrnuo na slučaj odavanja tajnih podataka i reakciju NATO-a i zvaničnika zapadnih zemalja povodom toga. U tom smjeru, Đuranović je analizirao međunarodne prilike i kako bi se one mogle odraziti na Crnu Goru. Gost Matice crnogorske je ocijenio djelovanje suverenističkih partija nakon prošlogodišnjih parlamentarnih izbora i njihov koalicioni kapacitet. U tom smjeru je iznio svoje mišljenje vezano za pojavu novih političkih snaga na građanskoj i suverenističkoj strani.

Gost Matice crnogorske na **trinaestoj tribini** održanoj 29. aprila je bio **prof. dr Ilija Vujošević**, naučni radnik, istaknuti intelektualac, član Matice crnogorske, prvi predsjednik Socijaldemokratske partije, Crnogorskog vijeća evropskog pokreta i Fondacije Sveti Petar Cetinjski.

Govorilo se o autonomiji i statusu Univerziteta Crne Gore na kojem je prof. dr Vujošević proveo preko četiri decenije obavljajući i dužnosti dekana, te člana Senata i Izvršnog odbora Univerziteta. Kao član Izvršnog vijeća Crne Gore u vrijeme AB revolucije 1989. godine, gost Matice crnogorske je govorio o tom važnom momentu iz nedavne prošlosti Crne Gore, poredeći ondašnje i aktuelne društvene prilike u zemlji.

Profesor Ilija Vujošević je iznio svoje viđenje devedesetih godina prošlog vijeka i raspada Jugoslavije. Razgovarano je o ulozi SPC u Crnoj Gori u protekle tri decenije, njenog odnosa s crnogorskom vlašću i statusa Crnogorske pravoslavne crkve. Kao istaknuti član Pokreta za nezavisnu i evropsku Crnu Goru Vujošević je kritički govorio o periodu nakon referenduma 2006. godine. U završnom dijelu Šednika komentarisano je stanje u građanskom i suverenističkom političkom bloku kao i rad aktuelne Vlade i parlamentarne većine.

Razgovore je vodila novinarka Tanja Pavićević.

Zbog zdravstvenih prilika i mjera NKT-a program se održava bez prisustva publike a kompletni snimci razgovora dostupni su na sajtu Matice crnogorske, Facebook profilu i Youtube kanalu Matica crnogorska.

O IZLOŽBI VESKA PEJOVIĆA "ZA CETINJE"

U petak 07. maja u 18 h u galeriji MC Ogranak Cetinje, Njegoševa broj 60, otvorena je treća samostalna izložba Veska S. Pejovića "ZA CETINJE".

Autor je ponudio svoje viđenje mogućih rješenja više aktualnih gradskih tema sa željom da to pomogne rukovodstvu grada u kreiranju ljepšeg ambijenta i određivanju prioriteta za razvoj grada.

Nakon muzičke numere pijaniste **Matije Markovića**, prisutne je pozdravio **Luka Lagator**, slikar i karikaturista:

-Treći put smo u prilici da se preko prigodne izložbe malo bolje i detaljnije upoznamo sa brojnim aktivnostima našeg sugrađanina inženjera VESKA PEJOVIĆA, koji je izvršni direktor NVO Cetinje moj grad i sekretar Matice crnogorske – Ogranak Cetinje. Upravo sa ove dvije funkcije je, u posljednje vrijeme, neumornim radom i zalaganjem, uz određene pomoći za koje se, opet, sam izborio, ostvario veoma zapažene inicijative i rezultate, naročito kada je Cetinje u pitanju.

Ali, to je samo ono što je sada vidljivo i u trenutnoj žiži njegovog interesovanja. Daleko sežu počeci ispoljavanja njegovih talenata, još od rane mladosti, preko školovanja, rada i Elektroindustriji "Obod", i društveno-političkog angažovanja. Veoma je široka oblast njegovog interesovanja i djelovanja, ali Cetinje je prioritet koji ga inspiriše i drži, dajući mu snagu da traje. "Niko u svom selu nije prorok" kaže stara izreka, što ukazuje na činjenicu da se ogroman trud mora uložiti ako neko hoće u svojoj sredini da izraste do nivoa da se njegov trud uvažava i cijeni. Vesko je jedan od takvih. Indetifikovao se sa svojim gradom, prosto srastao sa njim, zna mu svaku poru i ima meleme za svaku njegovu ranu.

Da se Vesko Pejović, uz marljivost i predanost koje sada ima, od malena opredijelio za jedan od svojih brojnih talenata ili prirodnih darova, mislim da je mogao ostvariti vrhunske rezultate i postići zavidnu karijeru. Tu, prije svega, mislim na šah i na fudbal. U svojoj jedanaestoj godini bio je pionirski prvak Crne Gore u šahu, a dobro

mi je poznato kakav je bio majstor u malom fudbalu. Ali, mladost brzo prolazi, nije se koncentrisao na jednu od te dvije mogućnosti, širila su se polja njegovog interesovanja i mijenjali životni islovi, pa je on lagano prelazio u oblasti od opšteg interesa u čemu se takođe pronasao na vrlo zapažen način. Tako je i određeno političko angažovanje bilo njegovo neizbježno iskustvo, pa je bio član LSCG, odbornik u Skupštini Prijestonice Cetinje i to u tri mandata i poslanik u Crnogorskom parlamentu. Nije više član nijedne partije već samostalno djeluje u brojnim društvenim aktivnostima koje su od opšteg interesa.

Vesko Pejović je autor veoma zapažene knjige "ŠAH NA CETINJU" u kojoj je obrađen jedan dug vremenski period, od Njegoša do kraja dvadestog vijeka, gdje su na interesantan način prikazani događaji i brojni šahovski velikani koji su dolazili na Cetinje, što je postalo dio istorije ovoga grada koji je dao prvog crnogorskog vele-majstora Božidara Ivanovića. Ovu knjigu su pohvalili i promovisali najveći jugoslovenski šahisti toga vremena.

Vesko je autor i knjige "OVOGA NEMA NIĐE" koja je do sada imala tri dopunjena izdanja i promocije. Radi se o neobičnom štivu izvanredno komponovanom u jednu cjelinu iz koga izbijaju iskre duha jednog broja nevjerovatnih aktera, žitelja Cetinja, preko kojih se na poseban način preko humora, satire, pa i sarkazma, prelama i duh ovoga grada. Ova knjiga je zbirka vješto interpretiranog usmenog kazivanja stvarnih događaja koji su nastajali u specifičnim uslovima i nepredvidivim okolnostima, koje se, vjerovatno, samo na Cetinju mogu desiti, pa tako čine cjelinu koja izvanredno odslikava naše biće i karakter.

Vesko Pejović je sav posvećen Cetinju. Ne poznajem nikoga ko više razmišlja o Cetinju, ko osjeća svaki njegov damar i prosto trepti nad svim događajima od interesa za ovaj grad i ko više sanja o njegovoj budućnosti. Ali, nijesu to tek prazne želje i pusti snovi. Vesko je izuzetno vrijedni pregalac koji se stalno pokazuje i dokazuje na djelu, nastojeći da što veći broj svojih planova ostvari u interesu razvoja i napretka njegovog i našeg Cetinja.

Malo je prostora da bi se ovom prilikom moglo hronološki i detaljnije opisati njegovo djelovanje kada su u pitanju pogledi i ambicije vezane za Cetinje. Uzimam kao polazište (iako to nije sami početak) njegovu izložbu "ZA-JEDNO LJEPŠE CETINJE" iz novembra 2000. godine. Dakle, on je na osvit 21. vijeka, skupio hrabrost i izložio svoja viđenja u želji da priloži doprinos svome gradu. Na ovoj izložbi koja je otvorena u sklopu obilježavanja dana Prijestonice 13. novembra, na vizuelno

upečatljiv način, Pejović je na 50 panoa, sa 10 projekata i preko 230 fotografija, veoma plastično prikazao svoju viziju i to preko dvije osnovne teme: CETINJE-CETINJU i CRNA GORA SVOJOJ PRIJESTONICI.

Tu je dao veliki broj veoma korisnih predloga i sugestija kako da se prevaziđu brojni problemi i propusti i kako da nam grad bude funkcionalniji i ljepši. U svemu tome dominira idejno rješenje za kvalitetnije i svrsihodnije prevazilaženje problema vezanih za podvožnjak u centru istorijskog jezgra Cetinja. Ovim problemom Pejović je nastavio da se bavi, mijenja usavršava i dopunjava ideje i koliko je god to bilo u njegovoj moći u postojećim okolnostima, došao je do optimalnog rješenja.

Ispunjeni su zahtjevi upotrebljivosti objekta uz maksimalno očuvanu okolinu i vizuelni doživljaj što je od velikog značaja obzirom na lokalitet i blizinu Biljarde, Dvora i crkve na Čipuru. Tu je i njegov prijedlog kako da se riješi prolaz od Državnog arhiva do Dečanske ulice, otvaranje ove ulice prema Vladinu domu i uređenje parka između Vladina doma i Biljarde. Svjestan problema i prijeke potrebe da se pride realizaciji ideja, autor pravi apel: "VRATIMO SE CETINJU" prezentirajući ga na vrlo upečatljiv način.

Veoma interesantna i za Cetinje značajna je bila Veskova izložba "ŽIVOT TRGA", upravo na trgu, na mjestu gdje su nekada bila dva brijesta, gdje je na 240 fotografija prikazao presjek događaja u centru Cetinja u periodu od 1900. do 2009. godine. Tako je nastao jedan dobar i vrijedan foto-album o životu glavnog cetinjskog trga što se ostavlja na korišćenje budućim generacijama.

Da bi Cetinje učinio pristupačnijim i otvorenijim za širu javnost, Vesko je 2009. godine otvorio sajt www.cetinje-mojgrad.org. Ponovo je došla do izražaja njegova ljubav prema Cetinju, jer on, o svom trošku, elektronski predstavlja svijetu svoj grad i događaje vezane za njega i to na veoma zanimljiv i praktičan način. U isto vrijeme na facebook stranici predstavlja album "Cetinjski šarm" sa preko 2000 fotografija raznih autora na kojima se vidi ambijent Cetinja i njegovi brojni građani.

Kako bi što efikasnije mogao realizovati svoje ideje i prijedloge od interesa za dalji razvoj i prosperitet Cetinja, Vesko osniva i NVO CETINJE MOJ GRAD čiji je izvršni direktor. Prvi prijedlog preko ove organizacije bila je inicijativa za obnovu LOKANDE, koja je predata Skupštini i Senatu Prijestonice. A, 2015. godine pokreće se inicijativa da se na odgovarajućoj lokaciji preko puta zgrade Opštine, formira PARK PJESNIKA sa spomenikom ALEKSANDRU LESU IVANOVIĆU, na čemu se Vesko posebno angažovao i što se privodi kraju.

U Veskovoj aktivnosti posebno se ističe njegov projekat-studija CETINJE, IMENA ULICA, SPOMENICI I SPOMEN OBILJEŽJA, gdje je, u želji da se konačno u Prijestonici uz sveobuhvatnu analizu i dobru metodologiju ova oblast adekvatno definiše i sprovede, uložio ogroman trud. Studija je veoma brižljivo urađena, na preko 300 stranica, sa detaljnim obrazloženjem, uz obilje podataka za svaki prijedlog. Počinje od osvrta na historijsko-urbanistički razvoj grada od XV vijeka, preko prvog urbanističkog plana iz 1860. godine, do današnjih dana, poštujući principe i metodologiju za ovu oblast.

On pokreće brojne inicijative, među kojima: Spomenik slobodi na trgu ispred autobuske stanice, spomenik Svetom Petru Cetinjskom na platou iznad Manastira, 11 bista raznim zaslužnim ličnostima vezanim za Cetinje i dvije spomen ploče, kao i mnoge druge inicijative od značaja ne samo za Cetinje već i za Crnu Goru.

Zajedno sa prof dr Zoranom Rašovićem, akademikom CANU, pokreće inicijativu za postavljanje obilježja o proglašenju Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru čuvenog Valtazara Bogišića. Ta je inicijativa prihvaćena i realizovana. Isto tako, autor je i elaborata za sanaciju skulptura "Četiri godišnja doba" ispred Kuće Đukanovića u Njegoševoj ulici, koje su bile u alarmanom stanju što je takođe i realizovano, kao i skulpture slova "O" iz Oktoiha na kružnom toku na raskrsnici prema Podgorici i Budvi. On je takođe autor idejnih rješenja nekoliko parking prostora na vrlo atraktivnim lokacijama u gradu.

Pejović je dao i konkretan prijedlog za lokaciju kuće za Princa Nikolu Petrovića i njegove nasljednike, što je stara obaveza, ne samo Cetinja, nego i Crne Gore. On predlaže da se ova kuća, projektovana prema strogim kriterijumima za uklapanje u prostor i ispunjenje ostalih urbanističko-tehničkih uslova, podigne u prostoru gdje je nekada bila kuća vojvode Boža Petrovića, od ograde sadašnjeg Etnografskog muzeja prema parku i spomeniku Ivanu Crnojeviću i Zmajevoj ulici.

Od 2009. godine, Vesko Pejović je sekretar Matice crnogorske – Ogranak Cetinje, gdje je takođe ispoljio inventivnost i svoje organizacione sposobnosti. Za to vrijeme, organizovano je preko 60 raznih kulturnih događaja u skladu sa programom rada Matice za svaku godinu (grupne i samostalne izložbe slika, skulptura, fotografija, dizajna iz raznih oblasti, koncerte, književne večeri i tribine, omaže značajnim ličnostima i promocije brojnih knjiga čiji je izdavač Matica crnogorska). Iako je plan aktivnosti zajednički donošen, velika većina su bile njegove ideje i prijedlozi, a realizacija velikim dijelom oslonjena na njega.

Ovdje bi samo istakli realizaciju omaža Valtazaru Bogišiću povodom 125. godišnjice od donošenja Opšteg imovinskog zakonika Knjaževine Crne Gore u kraljevskom pozorištu Zetski dom i objavljivanje luksuzne foto- monografije "CETINJE 1950-1980 iz albuma Krsta Đuričića" uz impresivnu promociju u Biljardi i izložbi u Podgorici i na Rijeci Crnojevića.

U svom skoro 40. godišnjem radu na osmišljavanju konkretnih programa, Vesko Pejović je sve svoje projekte, studije i inicijative obrađivao uz obrazloženja i obilje podataka, do nivoa da se mogu valjano ocijeniti, da se može pristupiti glavnom projektovanju ili neposrednoj realizaciji. Dobar dio njegovih dosadašnjih aktivnosti i prijedloga za neko buduće vrijeme može se sagledati na ovoj neobičnoj izložbi koja svjedoči o jednom neumornom sanjaru i borcu za bolje danas i još ljepše sutra.

Marko Špadijer je svoje izlaganje naslovio "Vesko Pejović gradi svoje Cetinje"

-Među nama živi jedinstveni Vesko Pejović, inženjer, šahista, sanjar koji decenijama neumorno nudi Cetinju ideje iz svojih maštanja kako bi naš i njegov grad učinio ljepšim. On nastoji da oblikuje gradsko jezgro kao živu sliku, ogledalo istorije, kulture, umjetnosti i duha koja stalno isijava i ostvaruje harmoniju sadašnjeg života i prošlosti. U njegovoj viziji detalja tog grada treba ispraviti greške i otvoriti nove mogućnosti da bi se postigla skladnost i savremena funkcija. Vesko nije umjetnik koji se neobavezno igra idejama i slikama. On je sanjar i neimar širom otvorenih očiju. Njegova zamisao naziva ulica, izgleda nadvožnjaka, pješačkih zona, parkova i skverova, spomenika, bunara, parkinga, nijesu ideje amatera arhitekta, historičara ili pjesnika, već razrađen projekat do koga se došlo, studiranjem ambijenta, dubokim promišljanjem, do tančina dotjeran, provjeravan sa prijateljima raznih struka, obrazložen do ubjedljivosti, spreman za realizaciju. Pejović je svaku svoju ideju doveo do provokacije, do želje da se realizuje. Njegov građanski aktivizam u odbrani svojih ideja je budilnik naše uspavane savjesti i udarac u ljenost birokratije.

Četrdeset godina on uporno upozorava, pokazuje svoj doživljaj detalja gradskog ambijenta koji bi po njemu bio funkcionalniji, ljepši. Inicijative Veska Pejovića nijesu pokušaji da zadobije ličnu korist bilo koje vrste, niti da se zaobilaze zakonski, estetski, stručni i drugi propisani uslovi. Naprotiv. On se zalaže za opšte dobro. Ovaj građanin iz Lovćenske ulice, cijelo Cetinje vidi kao svoj dom a njegove ideje intrigiraju maštu i pozivaju ljude od znanja i ljubavi za grad da aktivno učestvuju u kreaciji a institucije da pokažu agilnost i profesionalnost.

Neumorni Vesko Pejović, zahvaljujući njegovom sajtu "cetinje-mojgrad.org" i aktivnostima preko Matice crnogorske na izdavanju knjiga o Cetinju, a najviše svojoj upornosti i entuzijazmu, uspio je da zainteresuje građane i prijestoničku vlast da realizuje neke njegove ideje u kojima je autor, neimar ili inicijator (Crnogorkin bunar želja na Dvorskom trgu, stilizovano slovo "O" iz Oktoiha na ulazu u Cetinje, spomenik slobodi sa orlom na kapitelu kod Autobuske stanice) a neke ideje su u procesu ostvarenja (Park pjesnika sa spomenikom Lesu Ivanoviću i Studija naziva cetinjskim ulicama). Ove i druge inicijative i projekte dokumentuje ova izložba.

Smisao demokratije i više urbane kulture je da građanstvo aktivno i neposredno participira u svim društvenim poslovima. Činjenica što ovu izložbu otvara gradonačelnik Cetinja, je znak da se inicijative građana uvažavaju i dopiru do donosioca odluka, što ohrabruje.

Arh. Ana Mrvaljević-Zogović, dala je stručni osvrt na izložbu Veska Pejovića ZA CETINJE

Autorska izložba Veska Pejovića, mašinskog inženjera, publiciste, šahiste, je svojevrsan primjer znalčkog promišljanja prostora jednog grada. Uvijek u kontekstu društvene realnosti i aktuelne politike razvoja građene sredine. Kao svako živo biće koje prolazi stadijume razvoja do nivoa zaokruženog sistema koji ga drži u životu, tako bi i građena sredina, koja je na svojevrsan način živi organizam, trebalo da raste i razvija se po određenim zakonitostima prirodnih i neprirodnih faktora uticaja koji direktno ili indirektno utiču na formiranje određenih fenomena u prostoru. Da bi nešto bilo lijepo mora počivati na određenom poretku koji poštuje prirodni redosljed stvari, te čuva strukturu od besmisla i anarhije. Kod nas, zadnjih tri decenije, očigledna je potreba za izgradnjom ekonomije, koja je između ostalog izazvala trend naglog i brzog razvoja građene sredine. Međutim, takav razvoj je direktno uticao i na njen kvalitet, koji je doveden u pitanje usljed pojednostavljanja metodologije razvoja prostora, zanemarujući njegovu kompleksnost kao objektivno stanje stvari. Često preskakanje važnih koraka u procesu planiranja i gradnje, rezultiralo je prilično nekoherencijom fizičke strukture grada, sela, regije.

Cetinje, na sreću, nije podleglo trendu građevinske industrije, te je na određen način konzervirano odnosno sačuvano za neku buduću promišljeniju gradnju. Ta gradnja ne bi trebala da bude brza i megalomanska, već promišljena i postupna, omogućujući svakom stadijumu gradnje zaokružen život te izvor blagostanja njenih korisnika. Kroz diskurs koncepata "obrazaca", "jezika obrazaca", "odvijajućih procesa" i ostalih, za-

rad "prirode reda" i "cjelovitosti" prostora Kristofera Aleksandra, prepoznajem kvalitet rada Veska Pejovića koji je proizašao iz direktnog i empirijskog odnosa prema gradu u kojem živi, radi. Za njega nema bitnih i nebitnih elemenata gradskog prostora. Svi oni su važni u sistemu hijerarhije, neprestano se "preklapajući" i "međusobno prožimajući", bivajući primarni u svom najužem kontekstu. "Od najmanje do najveće razmjere", direktno inspirisana filozofskim promatranjem građene sredine uvaženog teoretičara i praktičara arhitekture i urbanog dizajna, iznosim ovu jezičku formulaciju kao objektivnost koja karakteriše rad Veska Pejovića.

Međutim, za razvoj bilo koje građene sredine potreban nam je ne samo pojedinačan već i kolektivni osjećaj, kao i naponi da se stvari poslože na svoje mjesto. Dakle, grad nije i ne smije biti izložbeni prostor pojedini načini napora u svjetlu individualnih zapažanja, već prije svega platforma koherentnih pogleda na prirodu prostora koji je predmet razvoja.

Ovo upravo prepoznajemo u radu Veska Pejovića. Njegov senzibilitet, odnosno intuicija u prepoznavanju nedostajućih obrazaca prostora ili nefunkcionalnosti istih, nije autističan već jasno definisan pristupom koji motivise i uključuje ostale sugrađane kao i sve zainteresovane da doprinesu objektivnoj evaluaciji predmetnih tema.

U tom smislu, ova izložba pokazuje snagu njegovog rada ne samo sa stanovišta filozofskih načela razvoja građene sredine, već i metodoloških te ga, kao takvog, valja preuzeti i primijeniti u strategiji i planskoj dokumentaciji razvoja grada Cetinja. Dakle, kao neko od arhitektonske i urbanističke teorije i prakse, svjesna realnosti da struka odnosno autoriteti, ne znače uvijek i mogućnost sveukupnog sagledavanja kompleksnosti koju nosi sobom jedna građena sredina, ovu izložbu ne vidim samo kao afirmaciju bogatog višedecenijskog rada Veska Pejovića i njegovih intelektualnih napora, već i kao ohrabrenje i poziv svima onima koji bi svojim dubokim osjećajem prema razvoju zdravog, lijepog, udobnog i sigurnog životnog prostora mogli doprinijeti njegovom "cjelovitom" razvoju čuvajući njegovu kompleksnost kao prirodno stanje stvari. Usmjeravana i organizovana kompleksnost, sačuvala bi prostor od haosa i anarhije, te omogućila svakom živom biću da izgradi postojan osjećaj pripadnosti mjestu.

U ovom kontekstu, Kristofer Aleksandar lijepo kaže: "Vjerovatno ono što je najviše obilježeno, i sa ljudskog i sa teorijskog stanovišta, je ideja pripadanja. Pod tim mislim na ideju da je ono što je u izgrađenom svijetu najvažnije u kojoj se mjeri ljudi osjećaju kao kod kuće".

A ja bih tome dodala, da razmislimo o svom odnosu prema sopstvenom domu i šta nam on znači, te taj osjećaj prenesemo na veću razmjeru kakva je jedna ulica, grad, regija, i sigurna sam, da ćemo vrlo brzo shvatiti da nas sve to tangira, koliko god mislili da nije tako. Vesko Pejović koncipira svoju izložbu, na isti način kao što rješava pojedinačne teme, u zanimljivom aranžmanu raznovrsnih elemenata koji tvore jednu cjelinu. Od bogatog materijala izazovno je bilo izdvojiti teme koje se čine najvažnijim, jer svaka u načinu na koji ih autor vidi i obrađuje, djeluje jednako važno. Dakle, neke od primjera obrazaca koje on (kao i brojni njegovi sugrađani, ali i oni slučajni i namjerni prolaznici) prepoznaje da nedostaju ili se trebaju unaprijediti u gradu Cetinju, u ovom prikazu, iako svjesna njihove međuzavisnosti i preklapanja, dajem prema redu veličine, od male do veće razmjere u okviru sljedećih tematskih grupacija:

A-Oni koji su detalji u urbanom opremanju grada (geometrija sekundarnog reda) a koji obogaćuju primarnu geometriju prostora.

CRNOGORKIN BUNAR ŽELJA

Na Veskovu inicijativu bunar na Dvorskom trgu posvećen je crnogorskoj ženi. Urađen je prema rješenju slikara Dimitrija Popovića a uz pomoć (u svim fazama) autora ove izložbe.

Kroz konkurs Ministarstva održivog razvoja i turizma Crne Gore a na zalaganje Veska Pejovića, ušao je i na spisak lokacija "Sva čuda Crne Gore" koje se predlažu za posjetu turistima. Vesko je i autor prospekta na 5 jezika.

SPOMENIK SLOBODI

Usljed odluke organa razvoja grada Cetinja, inicijativa Veska Pejovića (sa idejnim rješenjem) da se na kružnom toku ispred Autobuske stanice postavi adekvatna skulptura koja simbolizuje slobodu (najveći ideal Crnogoraca) pretvorena je u instalaciju koja vizuelno ne govori autorovu priču (orao je vezan za visine i litice a ne za "direke" od tri metra). Valjalo bi postojeću instalaciju zamijeniti reljefnom granitnom stijenom boje naših brda (koja bi simbolizovala Crnu Goru), visine 7,5 m, na vrh koje se nalazi orao okrenut prema Lovćenu – simbolu slobode, zbog onih koji ga prvi put posjećuju ili u znak samosvojnosti za one koji u njemu žive ili iz njega potiču.

DORADA POSTOJEĆEG OBRASCA UREĐENJA KRUŽNOG TOKA NA ULAZU U CETINJE

Oktobra 2012. godinu na Konkursu za izradu idejnog rješenja skulpture na kružnom toku i za estetsko uređenje stijene sa zapadne strane kružnog toka na ulazu u Cetinje iz pravca Podgorice i Budve, pobijedio je rad

pod šifrom "Perper", autora Veska Pejovića. Danas, nakon skoro deset godina, autor smatra da poruka skulpture stilizovanog slova "O" iz Oktoiha, bez otvorene knjige "nije zaokužena", pa je napravio predlog kako bi to moglo da izgleda ako se "knjiga vrati". Knjiga bi mogla da bude i od kamena pa bi se samo "složila" oko skulpture i na taj način bi svako mogao da shvati pravu poruku ovog rješenja – da je u temelje Cetinja ugrađena knjiga.

POBOLJŠANJE OBRASCA UREĐENJA OKO BRIJESTOVA NA GLAVNOM TRGU

Prilikom rekonstrukcije Dvorskog trga 2011. godine, oko dva brijesta su napravljeni glomazni pidžuni koji svojim dimenzijama i oblikom narušavaju ravnotežu prostora pa bi, prema viđenju Veska Pejovića, trebalo jedan ukloniti ili im smanjiti prečnik i dimenzije. Predlog je dobar, jer odnos ograđenog i onoga koji ograđuje nije srazmjern a zagušenje prilaza glavnom prostoru trga iz pravca Njegoševe ulice je evidentan.

POBOLJŠANJE PLOČNIKA GLAVNOG ŠETALIŠTA U CENTRU GRADA

Vesko Pejović je uputio zahtjeve da se što je prije moguće, rješava oštećenje pločnika Njegoševe ulice.

B-Oni koji grade primarnu geometriju prostora i koji direktno utiču na njegov kvalitet

OBNOVA LOKANDE

Građansku inicijativu za obnovu "Lokande" PRVOG HOTELA U Crnoj Gori, Vesko Pejović podnosi 2010. Parlamentu Prijestonice Cetinje. "Lokanda" je srušena prije 41 godinu, 10. 12. 1979. Nakon podnošenja ove inicijative, kako tvrdi njen autor "počelo je ponešto konkretno da se radi u tom pravcu". Senat Prijestonice podržao je ovu inicijativu, Ministarstvo kulture naložilo je Zavodu za zaštitu spomenika da napravi konzervatorski projekat kako bi ona spolja izgledala kao i prije rušenja, a u toku prošle godine otkupljen je i plac. Kao element koji nedostaje istorijskoj slikovnici grada, ali i kao geometrija koja bi na lijep način završila Njegoševu ulicu, lijepo je da se obnovi "Lokanda".

PROŠIRENJE ETNOGRAFSKOG MUZEJA

Analizom postojećeg stanja Etnografskog muzeja koji u depou Narodnog muzeja Crne Gore ima dosta eksponata, Pejović dolazi na ideju da se ovaj muzej proširi na sljedeći način: otkupiti objekat (2) do Etnografskog muzeja (1), renovirati ga zajedno sa Belgijskim poslanstvom (3 koje je otkupljeno) i dati Etnografskom muzeju. Na ovaj način bi se riješio problem neadekvatno čuvane bogate zbirke, a raznim izložbenim postavkama, privukao veliki broj posjetilaca i tako doprinijelo, između ostalog i sadržajnijem životu Dvorskog trga. S obzirom na to da ovi objekti imaju dvorišta, postoji mogućnost i njihovog djelimičnog korišćenja za dodatno proširenje izložbenog prostora, što bi doprinijelo još većim efektima za afirmaciju našeg kulturnog blaga...

KUĆA ZA PRINCA, MUZEJ KRALJA NIKOLE IZ IZBJEGLIŠTVA I FONDACIJA "PETROVIĆ-NJEGOŠ"

Vesko Pejović afirmiše ideju da se princu Nikoli, nasljedniku kralja Nikole, na adekvatan način obezbijedi smještaj na Cetinju. Crna Gora se obavezala da princu Nikoli i njegovoj porodici napravi na Cetinju kuću veličine 300 m², što još uvijek nije riješeno, ako zanemarimo kuću u Bajice kao neadekvatno rješenje. On predlaže kao jedinu pravu lokaciju, prostor preko puta dvora kralja Nikole gdje se nalazila kuća vojvode Boža Petrovića i tu napraviti objekat površine oko 600 m² koji je još prije desetak godina projektovao princ Nikola i dodaje da bi se u se u taj objekat trebala preseliti iz Podgorice Fondacija "Petrović-Njegoš", kao i da se u njemu osnuje Muzej kralja Nikole iz perioda izbjeglištva, dopunjen fotosima i pojedinim eksponatima porodičnog Muzeja dinastije Petrović-Njegoš.

Vesko Pejović na dato rješenje princa Nikole daje sugestije za smanjenje širine kuće sa 12 m na 8 m (najviše 10 m), pri čemu bi dužina kuće bila 27 m, što bi sa prizemljem, spratom i potkrovljem obezbijedilo potreban prostor. Na ovaj način, kako on kaže, princ i njegovi potomci bi se vratili u svoju kuću, Dvorski trg bi dobio jači život i sjaj, ne bi se uznemirio park Ivana Crnojevića, a Crna Gora bi se odužila potomcima dinastije Petrović-Njegoš na pravi način.

C-Oni koji predstavljaju obrasce prostorne infrastrukture a koji doprinose funkcionalnom i estetskom kvalitetu građene sredine

ŠETALIŠTE DUŽ CENTRALNE OSE BULEVARA

Pejović analitički sagledava trenutno stanje Bulevara u kojem se trotoari ne koriste za pješački saobraćaj iz više razloga: zbog različitog nivoa, zbog lošeg stanja u kojem su, zbog parkiranih auta, ali i terasa ugostiteljskih objekata. On dolazi na ideju da se sredinom zelenog pojasa koji je širok 7,5 m, napravi popločana staza za pješake širine 2,5 m i da s obje strane staze ostane zeleni pojas širine takođe po 2,5 m, što je sasvim dovoljno da se postojeće zelenilo sačuva i nadograđuje.

PARK PJESNIKA I SKULPTURA ALEKSANDRA LESA IVANOVIĆA

Odlukom Skupštine Prijestonice od 2017. godine, a na inicijativu V. Pejovića, odnosno NVO "Cetinje moj grad" planira se uređenje Skvera preko puta zgrade lokalne uprave a ispod objekta bivšeg Turskog poslanstva, površine 520 m². U okviru inicijative autor daje predlog izrade skulpture u prirodnoj veličini našeg najvećeg liričara Aleksandra Lesa Ivanovića, tako da se taj, decenijama "mrtvi" prostor, nakon pejzažnog uređenja parka, stavi u funkciju kulture (pjesničke večeri, promocije knjiga, mali koncerti itd). Projekat je u završnoj fazi.

PARKING PROSTOR ZA SPORTSKI CENTAR I GRADSKU TRŽNICU

Detaljnim razmatranjem moguće lokacije parkinga u zoni Sportskog centra i Gradske tržnice V. Pejović je zaključio da je za tu svrhu idealan prostor između nove saobraćajnice (koja povezuje Mojkovačku i Grahovsku ulicu) i postojeće dosta široke ulice ispred Sportskog centra.

On je 2013. godine izradio idejno rješenje koje predviđa 95 parking mjesta.

Kako je u međuvremenu ulica ispred Sportskog centra postala "slijepa", autor predlaže da se razmotri mogućnost njenog otvaranja za jednosmjerni saobraćaj od marketa "Voli", prema Grahovskoj ulici, te cijelom njenom dužinom obezbijedi dodatnih 10–15 parking mjesta, a ulica "13 novembar" otvori za jednosmjerni saobraćaj petkom do 14 h.

RELOKACIJA POSTOJEĆIH PARKING MJESTA NA TRGU UMJETNOSTI

Vesko Pejović predlaže projekat izgradnje novih parking mjesta (98 p. m. na dvije lokacije udaljene 50 m i 100 m od Trga umjetnosti ili bivšeg hotela "Lokanda"), te otvaranje nove ulice (između Parka "13 jul" i južne listre Studentskog doma), koja bi služila i za ekonomsko napajanje hotela "Lokanda", za izlaske automobila sa trga, a i za dolaske u Rezidenciju predsjednika Crne Gore, što bi doprinijelo boljem funkcionisanju gradskog saobraćaja.

Ova bi investicija prema proračunu V. Pejovića, bila značajno povoljnija u odnosu na troškove izgradnje podzemne garaže.

PARKING KOD VLADINOG DOMA

U Vladinom domu (površine 9.138,52 m²) pored Umjetničkog, Istorijskog i Arheološkog muzeja smještene su: Dokumentaciono-matična služba, Konzervatorsko-restauratorska služba, Služba opštih i pravnih poslova, Turistička služba, Služba za ekonomsko-finansijsko poslovanje, Služba za tehničke poslove i rukovodstvo Narodnog muzeja. Iako ovaj objekat predstavlja kulturno istorijski spomenik, zbog normalnog funkcionisanja službi smještenih u njemu, kao i zbog reprezentativnih skupova koji se dosta često organizuju u njegovoj kristalnoj dvorani, neophodno je u njegovoj blizini obezbijediti oko 100 parking mjesta. Sada ispred Vladinog doma postoji oko 25 parking mjesta, te je Pejović na svoju inicijativu uradio projekat sa svim potrebnim elementima i predračunom radova za još oko 75 parking mjesta.

SANACIJA PODVOŽNJAKA I UREĐENJE PROSTORA OD ĆIPURA DO VLADINOG DOMA

Predloženim projektom Pejović nudi rješenje uređenja prostora od Ćipura do Vladinog doma koji je "drastično 'uznemiren' izgradnjom *podvožnjaka* 1988/89 godine".

Kako tvrdi autor "izvedeno stanje je naišlo na nepodijeljenu osudu svih Cetinjana i ljubitelja Cetinja, a prilikom kandidature Cetinja za UNESCO, adekvatna sanacija ovog poteza bila je pod brojem jedan neophodnih preduslova koji se moraju ispuniti za uspješnu kandidaturu".

Projekat je urađen u skladu sa Detaljnim urbanističkim planom Istorijskog jezgra Cetinja, podržan je i prihvaćen od rukovodstva Prijestonice Cetinje i Uprave za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore.

Radovi na projektu počeli su 1998. godine, prva verzija izložena je u Plavom dvorcu 2000. godine, a konačno idejno rješenje i njegova javna prezentacija, na Dvorskom trgu 17. septembra 2015. godine u organizaciji Prijestonice Cetinje i Matice crnogorske.

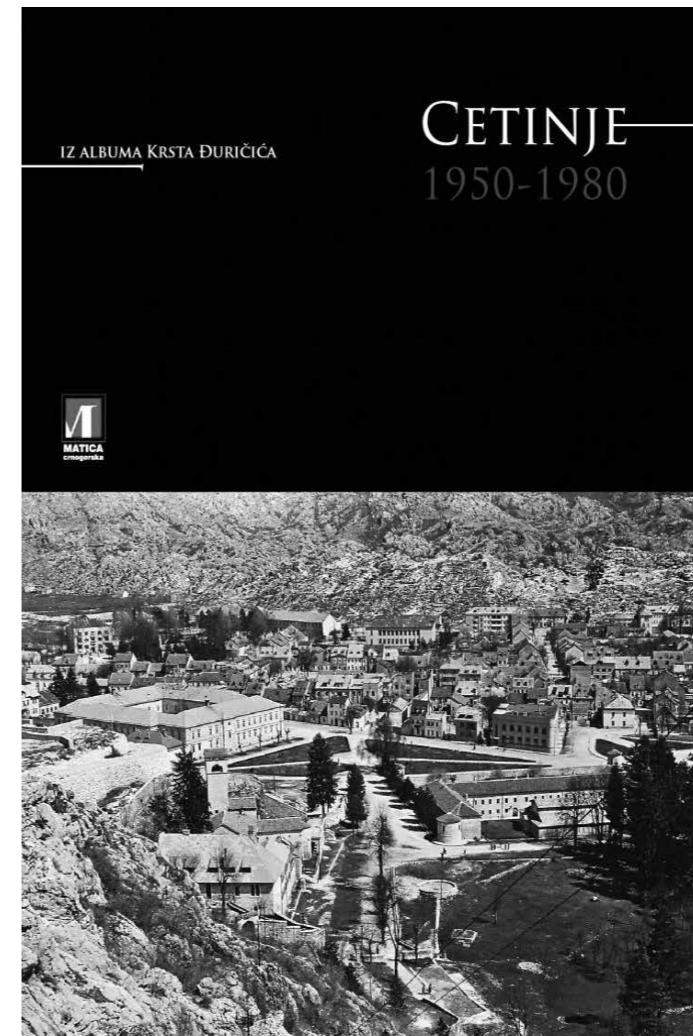
Najveću ocjenu ponuđenom rješenju dala je i javnost, kako prilikom izložbe tako i preko sajta www.cetinje-mojgrad.org, na kojem je Projekat sanacije detaljno obrazložen.

D-Oni koji predstavljaju nefizičku strukturu grada a koji doprinose cjelovitosti fizičke strukture prostora, obogaćujući njegov urbani karakter

Od preko 60 kulturnih događaja koje je Vesko Pejović organizovao uz podršku Luke Lagatora i rukovodstva Matice crnogorske, a koji su dali izuzetan doprinos kulturnoj sceni Cetinja, ovom prilikom treba posebno istaći promociju monografije "Cetinje 1950–1980 – iz albuma Krsta Đuričića" sa izložbom "Cetinje – nekad".

PROMOCIJA MONOGRAFIJE "CETINJE 1950-1980 IZ ALBUMA KRSTA ĐURIČIĆA2 I IZLOŽBA FOTOGRAFIJA "CETINJE – NEKAD"

Krsto Đuričić se amaterski bavio fotografijom i ostavio je oko 12.000 fotografija Cetinja na 344 filma. Fotografije, nastale u periodu od 1948. do 1980, bile su neuslovno arhivirane i zbog toga već počele da propadaju. Vesko Pejović, u namjeri da spasi od propadanja fond pokojnog Krsta Đuričića, uz angažovanje Matice crnogorske postiže dogovor sa Krstovom familijom oko dobijanja prava na njihovo korišćenje. Tako se pristupilo izradi monografije Cetinja, koja afirmiše Krstovo djelo i obogaćuje kulturu sjećanja, a objavljena je 2010. godine u izdanju Matice crnogorske.

FOTOGRAFIJA

Kao ljubitelj fotografije, Vesko Pejović se, sticajem okolnosti, počeo njome amaterski baviti tek prije petnaestak godina. Sa vjerom u sopstveni senzibilitet, trudi se da "uhvati i ovjekovječi čaroliju Cetinja". Oko sto dvadeset izloženih fotosa prikazuju ambijent Cetinja, kroz četiri godišnja doba i život grada. Do sada je imao tri izložbe fotografija na Cetinju i jednu u Podgorici. Ovom prilikom izložio je i nekoliko fotosa sa izložbe "Život trga" iz 2006. godine.

IMENOVANJE ULICA

Cetinje je od druge polovine 2019. godine pored 49 imenovanih ulica dobilo još 38 ulica označenih brojevima. Vesko Pejović ovo smatra nepoželjnim za karakter grada Cetinja, pa detaljnom studijom o imenovanju ulica predlaže nazive onih pod brojem, kao i izmjene postojećih naziva nekih ulica.

OBNAVLJANJE TURNIRA U MALOM FUDBALU

Svaka fizička struktura nosi sobom nematerijalne obrasce kakav je jedan od njih obrazac događaja. Prostor u kojem se ništa ne dešava, koliko god lijep bio, ne vrijedi puno jer ne doprinosi životu grada odnosno njegovoj cjelovitosti.

U ovom kontekstu prepoznajem Veskovu inicijativu i napor da se ponovo organizuje memorijalni turnir u malom fudbalu "Sreten Banović Cura" (iz osamdesetih godina), koji, kako on to slikovito kaže: "nas vraća u jedno lijepo vrijeme, kada su jako mirisale cetinjske lipe". Ovdje se vizija jednog građanina pretvara u konkretno djelo koje je okupilo veliki broj Cetinjana. On smatra da "takve manifestacije treba njegovati".

Izložbu je otvorio gradonačelnik Cetinja mr Aleksandar Kaščelan

Uvaženi prijatelji, dragi sugrađani,

Ovo su posebne prilike i zaista mi je veliko zadovoljstvo što sam večeras na ovom mjestu, da zajedno sa vama iskažem poštovanje prema viziji i nepresušnoj ideji našeg sugrađanina Veska S. Pejovića, koji je svoj životni opus posvetio našem gradu.

Dobra želja i dobra mjera, čini mi se das u ključne vrijednosti koje treba iastaci kada se govori o postavci Veskove izložbe "Za Cetinje". To autora i njegova djela odvaja od onih koji su spremni da svemu nađu manu i da se samo u verbalnom junačenju uhvate u koštac sa problemima i izazovima koje ima svaka urbana cjelina, pa i Cetinje.

Prijedlozi, sugestije, inicijative, idejna rješenja i neprestana potraga za boljim, za dodatnom vrijednošću prostora, za pametnom urbanizacijom, estetikom prostora koja nije u koliziji sa istorijskim jezgrom grada i spomenicima kulture, sa prirodom, čine Veska Pejovića jedinstvenom personom naše zajednice koja zaslužuje duboko poštovanje.

Svjedoci smo osipanja svih vrijednosti – procesa u kojem su dominantno u fokusu komercijalizacija ukusa i neprestana potrošnja prostora, vremena, dobara. Svjedoci smo nekih dobrih rješenja uređenja prostora, ali i nekih loših, nelogičnih i pogrešnih.

Briga o prostoru kao ograničenom resursu, obaveza je ne samo lokalnih i nacionalnih vlasti, nego i svakog pojedinca. Naš grad uz sve pohvale i pokude koje se mogu izreći, jedinstvena je urbana cjelina, koja nikoga ne ostavlja ravnodušnim svojom svestvremenošću, naročito svojim zdanjima od kojih su neka dio naše kulturne baštine i nacionalnog ponosa.

Zato se s posebnom pažnjom moramo odnositi prema svakom vidu gradnje kako se ta jedinstvenost i posebnost ne bi narušila. Uvjeren sam i da u promišljanju nove urbane estetike Cetinja ima mjesta i za ideje i vizije Veska Pejovića.

Čestitam autoru i proglašavam izložbu "Za Cetinje" otvorenom.

KAD JAVOROVO DRVO ZAPJEVA

Tekst: Ivan Mihaljević, Fotografija: Saša Kovačević

Izložba Narodnog muzeja Crne Gore pod nazivom "Kad javorovo drvo zapjeva", na kojoj su prikazane gusle iz Zbirke muzičkih instrumenata, predstavljena je 13. februara, u Etnografskom muzeju na Cetinju.

Za izložbu je izdvojeno 34 predmeta iz fundusa Etnografskog muzeja koji datiraju od XIX do prvih decenija XX vijeka. Najstariji, a ujedno i najdragocjeniji primjerak su gusle izradene 1801. godine, koje su kao nasljeđe od roditelja pripadale Petru II Petroviću Njegošu.

Autorke izložbe su dr **Anastazija Miranović** i **Tatjana Rajković**.

– Ono što su nekad gusle predstavljale – sredstvo i način pronosjenja glasa – informacija, poruka pojedina, zajednice i/ili naroda, u svijetu digitalnih medija

i Interneta čine analogne prakse i formati – Twitter, Instagram, Facebook, Tik Tok i slične društvene mreže. I baš, kao i danas, informacija se "od usta do usta" vremenom, tokom prenošenja proširivala, dopunjavala, mijenjala ili današnjim žargonom rečeno – apdejtovala, šerovala, spinovala i sl – kazala je, otvarajući izložbu, direktorica Narodnog muzeja, istoričarka umjetnosti i likovna kritičarka, **dr Anastazija Miranović** i dodala da su gusle i guslanje najkarakterističnije utemeljene u crnogorskom etnosu i patosu. Ona je podsjetila da i danas gotovo svaka crnogorska kuća posjeduje gusle, više kao "trofej" ili obavezni "suvenir" prošlih vremena i tradicije, a činjenica da je vještina/umijeće guslanja – sviranje i pjevanje uz gusle i izrada gusala "živa tradicija", kojoj ne prijeti izumiranje, referišu opravdanost njihove zakonske zaštite kao nematerijalnih kulturnih dobara Crne Gore od nacionalnog značaja.

Prema njenim riječima, najcjjenjenija je narativna uloga guslanja, duboko ukorijenjena u crnogorsku epiku i istorijsku svakodnevicu/tekovinu, čineći da "omiljeni razgovor" postaje aksiom kojem se bezpogovorno vjeruje i kojeg gusle/guslanje legitimišu/e.– Otuda izjava knjaza Danila: "Crnogorci! Za svaku svoju rabotu pomislite što će gusle kazati." Na tragu još jedne zapisane misli knjaza Danila: "...I same gusle nisu činile onoliko koliko bi trebalo i koliko su mogle...", dogodila se i ova izložba.

Upravo, u želji da se ne zaboravi, da ostane u kolektivnom sjećanju "ono što je crnogorski guslar znao, a vrag zaboravio", da ono što sjeća ne bude fenomen "ratnog folklor", niti njihova "fatalna supstancijalna karakterističnost", već da finim mehanizmima oblikovanja i ispoljavanja patriotsko-rodoljubivog narativa, kroz očuvanje kulturno-komunikacijske memorije dekonstruišemo uvriježene tradicijske vrijednosti, artikulišući vlastita ograničenja, nesposobnosti i neprihvatanja drugosti i drugačijeg unutar zajedničke kulturološke matrice. Baš zato ne treba odbacivati ovaj melos, već naprotiv, cijeliti. Možda će mu pripasti sasvim druga

uloga – umjesto da mi njega objasnimo, on će osvijetliti naše nepotpuno znanje – zaključila je dr Miranović. Etnološkinja Etnografskog muzeja, **Tatjana Rajković**, kazala je da je izložba nastala u želji da se ukaže na značaj ovog jedinstvenog instrumenta kroz istoriju i život našeg naroda.

– Vjekovima prisutne na ovim prostorima gusle su, kao neizostavan pratilac narodnog života i vjeran svjedok svih važnih događaja vezanih za kuću, pleme, narod, postale simbol trajanja i opstanka. Pjevalo se na skupovima, prilikom porodičnih svečanosti, uz ognjište u časovima predaha... Uz zvuke gusala, s koljena na koljeno, prenošene su priče o događajima, junacima, pobjedama i porazima. Uz njih se radalo, živjelo i pripovijedalo, slavilo i tugovalo. Zato i ne čudi što su u gotovo svakoj crnogorskoj kući, okačene na zidu visile gusle, čekajući da neko na njima zagudi jer, kako je zapisao Njegoš: "Đe se gusle u kuću ne čuju, tu je mrtva i kuća i ljudi". A gusle su se, i te kako, čule! Prenosile su one duh jednog prkosnog i borbenog naroda, sudile o ljudima i događajima, učile o dobru i osuđivale zlo – istakla je Rajković i dodala da je uz gusle očuvan duh naših predaka, ali i sve one duhovne vrijednosti i moralna načela koja su urasla u suštinu crnogorskog bića.

Pored predmeta iz fundusa Etnografskog muzeja, na izložbi su izložene i gusle koje je za ovu priliku ustupio **Jovan Berilažić**. Na otvaranju izložbe učestvovao je i narodni guslar **Rajko Radović**.

Otvaranje izložbe je organizovano bez prisustva publike, zbog aktualnih zdravstvenih mjera u suzbijanju pandemije korona virusa, i prenošeno on line preko društvenih mreža Narodnog muzeja.

BUĐENJE USPOMENA

Tekst: Dimitrije Popović

Taj napor misli da prodre u prošlost nije lagodan jer se odvija uz tegoban proces u kojem se misao suočava sa ništavilom zaborava. Prust to tegobno iskustvo upravo označava kao sjećanje i ništavilo u kojemu kakva sličnost omogućava da za trenutak "možemo izbaviti, uskrsele, naše mrtve uspomene"

Dva pojma koja čine sintagmu kultura sjećanja su u suštini neodvojiva. Jedan je pojam uvjetovan drugim. Kultura je nezamisliva bez sjećanja, odnosno sjećanje je bez kulture lišeno smisla. To je stoga što sjećanje nalazi svoj smisao upravo u kulturi a kultura kroz sjećanje opravdava, bolje reći osmišljava svoju svrhovitost. Kada je došlo do nužnog jedinstva, do tog neophodnog prožimanja ova dva pojma? Onda kada je čovjek postao svjestan svoje smrtnosti. Svoje prolaznosti sa ovoga svijeta.

Kultura sjećanja počinje onda kada je čovjek počeo sahranjivati svoje bližnje. Kada je imao potrebu da trajno obilježi njihov nestanak, njihovu smrt. Ta potreba za obilježavanjem mjesta vječnog počinka tražila je vremenom i njeno osmišljavanje, svojevrsnu estetizaciju memorije. Osmišljavaju se grobovi, spomenici, mauzoleji, salavoluci... Kultura sjećanja nijemo živi u tišini grobljanskih ambijenata podjednako u pojedinačnim ili kolektivnim slučajevima od anonimnog čovjeka do neke slavne historijske ličnosti ili važnog, epohalnog događaja... Ono što ih spaja u njihovoj različitosti, što ih sa stajališta egzistencije, dakle postojanja, čini istim u odnosu na neumitnu temporalnost, na prolaznost, na takozvano "hronološko vrijeme" jest upravo fenomen kulture sjećanja.

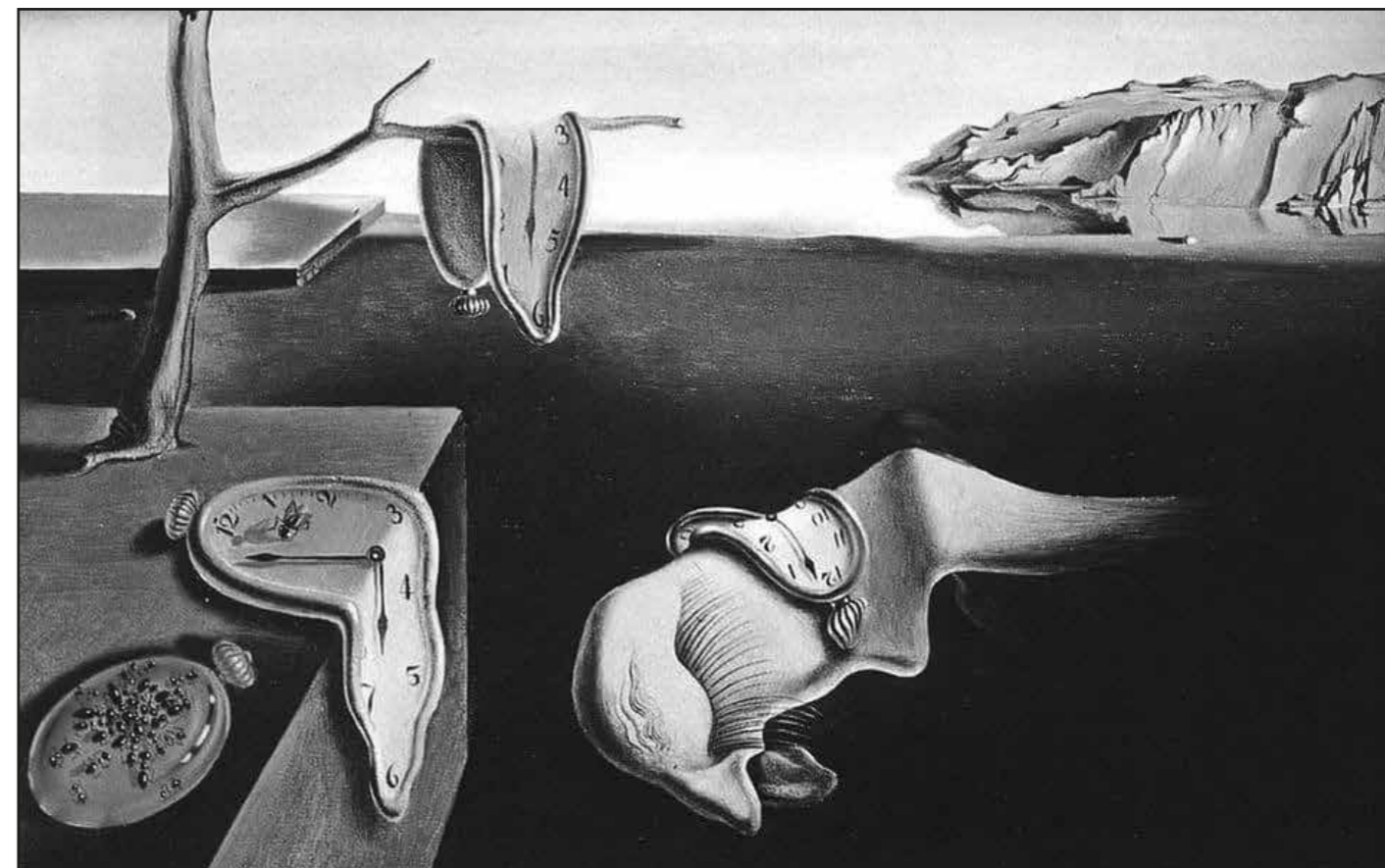
Kultura sjećanja je sveobuhvatan pojam koji uključuje pozitivne i negativne aspekte čovjekovog puta u osmišljavanju svoje egzistencije u stvaranju onog što će biti označeno pojmom civilizacija. U afirmaciji pozitivnih načela kultura sjećanja je takođe otpor zaboravu. Njenoj vitalnosti neiscrpnu snagu daje permanentna čovjekova težnja afirmaciji upravo tih humanističkih načela, za apostrofiranjem dobra, dakle one "ljepote" koja će

po Dostojevskom "spasiti svijet". Kultura sjećanja je posebno djelotvorna u domenu filozofije i uopšte u domenu umjetničkog stvaralaštva. Kao takva, kultura sjećanja postoji puno prije onoga što je kao pojam "kulture memorije" uveo njemački egiptolog Jan Assmann u osamdesetim godinama prošlog stoljeća.

KATEGORIJA VREMENA

Na problemu sjećanja se nužno nadovezuje vrijeme kao neminovna kategorija. Sjećanje jest vrijeme koje nas određuje prema samima sebi i prema svijetu u kojem djelujemo. Vrijeme omogućava, odnosno stvara kulturu sjećanja. Ali, postavlja se pitanje kakvo je to vrijeme. Je li to fizička kategorija koju je negirao Ajnštajn. Tvorac teorije relativiteta izričito kaže: "Lažno je vrijeme koje smo izmislili". Ako smo ga izmislili, a bez sumnje jesmo, jer se u njemu potvrđujemo ili ono u nama i kroz nas, čije je dakle to vrijeme? Ko je vlasnik te istovremeno pojedinačne ili univerzalne kategorije u kojoj egzistiraju sjećanje i zaborav? Problematizacija tog pojma kulture sjećanja toliko je složena i svoje je oblike izražavanja nalazila u različitim diskursima od rečenih filozofskih, kao na primjer od Platonove misli da je vrijeme "pokretna slika vječnosti" pa do Sartrovog egzistencijalističkog ništavila. "Ja sam odbačen, prepušten u sadašnjost".

Između ove dvije odrednice vječnosti i sadašnjosti, kultura sjećanja se ispoljava u svim svojim složenostima i problematičnim različitostima. Kultura sjećanja manifestuje se od metafizičko religijskog problema kao u slučaju Njegoševe Luče mikrokozme o čovjekovom sjećanju na preegzistenciju, od kad je zbog pobune protiv Boga, kažnjen zemaljskim bitisanjem: "Ja sam duše tvoje pomračene/ Zraka sjajna ognja besmrtnoga/ mnom se sječaš što si izgubio"... do Prustovog umakanja u čaj onog famoznog kolačića, madlen, kada ta slastica budi mirise i okuse, koji autoru "U potrazi za izgubljenim vremenom" čuvaju u sebi sjećanje, očekivanje, nadu, "cijelu zgradu uspomena". Ali, to buđenje uspomena, te slike sjećanja nijesu samo neka ugodna evociranja, kako bi rekao Bergson, "melodičnog kontinuiteta".

Taj napor misli da prodre u prošlost nije lagodan jer se odvija uz tegoban proces u kojem se misao suočava sa ništavilom zaborava. Prust to tegobno iskustvo upravo označava kao sjećanje i ništavilo u kojemu kakva sličnost omogućava da za trenutak "možemo izbaviti uskrsele, naše mrtve uspomene".

VJEČNO VRAĆANJE

Problem kulture sjećanja s ovog čuvenog Prustovog primjera koji je toliko značajan za literaturu uopšte, da ne spominjemo Borhesa i njegovo "vječno vraćanje", kultura sjećanja je, kako je naglašeno, nužna u likovnoj umjetnosti.

Umjetnost se velikim, da ne kažem bitnim dijelom zasniva na sjećanju, na osjećanju tog sjećanja koje uključuje svjesnu dimenziju autorovog odnosa prema motivu kojeg pretvara u umjetničko djelo. Slika Salvadora Dalija "Postojanost pamćenja", odnosno memorije sugerira da je nešto zaustavljeno a to nešto je sjećanje, dakle sjećanje zaustavljeno u vremenu i prostoru. Slikar evocira u nadrealističkoj kompoziciji realističku sliku ambijenta u kojem je umjetnik živio i radio. Tako je u slici prolaznosti vremena vrijeme zaustavljeno. Satovi koji pokazuju vrijeme postaju meki oblici, gube izvorni oblik. Rastaču se na toplini sunca kao, po slikarevim riječima, francuski sir kamamber. Jedan od tri naslikana meka sata presavijen visi preko suhe grane masline.

Slika sna ili Dalijeva omiljena sintagma "razglednica sna naslikana rukom" u svojoj složenoj simbolici manifestira kulturu sjećanja kroz stanje svjesnog procesa kao likovnog utjelovljenja sna.

Kao što slast Prustovog kolačića medlen umočenog u čaj od lipe vraća pisca iz sadašnjeg u prošlo vrijeme svjesnim poniranjem u prošlost, svjesnim postupkom poniranja u ono što je bilo, Dalijeva slika je proizvod nesvjesnog koje se kulturom sjećanja otjelovljuje u prikaz stvarnog, svjesno organizovanog prizora, na vrijeme, na simbolima vremena koje sebe potvrđuje u prolaznosti u konkretnom postoru. Tri sata mjere neizmjerljivo, sabiraju nesabirljivo. Usnula glava nekog neobičnog bića koje je svojom mekom anatomijom položeno na tamno žalo u mediteranskoj svjetlosti katalonskog pejzaža, je biće prolaznosti preko kojeg je presavijen takođe meki sat. Samo jedan sat u lijevom uglu slike čuva svoj autentičan oblik. Ali na zlatnoj površini njegovog poklopca kao na nekoj nježnoj maloj mehaničkoj lešini skupljaju se mravi. Simbol truljenja i raspadanja.

PROIZVODNJA ZLA

"Upornost sjećanja" kao slika sna je bizarna estetizacija kulture sjećanja snovite stvarnosti, koja upravo kulturalnim procesom kroz umjetnički slikarski postupak izražava bit o fenomenu sjećanja koje čovjeka čini

istovremeno integrisanim i dezintegrisanim bićem. Iz ovih uslovno kazano intimističkih, ličnih, umjetničkih iskustava, pisca i slikara, kultura sjećanja dobija posebnu važnost i značenje kada se odnosi na društvo u cjelini, kada jedno umjetničko djelo koje je generirala tragična historijska stvarnost, postaje svojevrsni simbol koji upravo potiče kulturu sjećanja kao oblik opomene da se ne zaboravi ono što čini proizvodnju zla. To djelo je Pikasova "Gernika", impresivno platno inspirisano bombardiranjem baskijskog gradića Gernike 1937. godine od strane Frankovih nacističkih saveznika.

Ova najpoznatija slikarska kompozicija XX stoljeća monumentalni je friz stradanja, slika umirućeg krika, smrtnog vapaja stradalnika što se oslobađa podjednako iz ranjenog konja i iz prizora ratne pieta, majke što u rukama drži mrtvo dijete. Ljudska i životinjska tijela nijesu prikazana u tradicionalnom obliku njihove anatomije. To su tijela onog izraza koji je oblikovalo grčevito tragično stradanje. Na "Gernici" sve vrišti, sve je u ljudskom i životinjskom kriku. Čak i svjetiljka, nalik kakvom svevidećem zlom oku, obasjava taj dramatični prizor svojim bolno šiljastim zrakama. Cijela je ova scena ratnog košmara prikazana u stiliziranom kaosu u crno bijelim i sivim tonovima, u dinamici kompozicije koja još više pojačava krik stradalih, krik koji, čini se, nema odjeka, nego kao da iščezava u tom tragičnom ambijentu ratnog razaranja, u nemoći sopstvenog zvuka. Svojim značenjem "Gernika" nadilazi događaj koji je

neposredno prouzročio njen nastanak.

Upravo kroz kulturu sjećanja, ovo Pikasovo remek djelo postaje slika univerzalnog značenja, mračni tableaux savjesti kao spomenik i opomena našeg vremena koje je uprkos kulturi i umjetnosti dominantno obilježeno stradanjima, ratnim razaranjima, logorima, opasnim ekspanzijama nacionalizma i šovinizma bremenitima ljudskom nesrećom.

Stvaralačka transpozicija

Jer, pogledamo li samo od renesanse do danas istoriju umjetnosti vidjet ćemo u kojoj je mjeri kultura sjećanja bila plodotvorna za one periode koji su označeni specifičnostima različitih kreativnih stilskih izraza. Kultura sjećanja se kroz stvaralačku transpoziciju upravo očitovala u umjetničkim kreacijama, inventivnim referencama od klasične do moderne, odnosno savremene umjetnosti.

Što bi bila renesansa bez grčko-rimske tradicije ako ne bi bilo kulture sjećanja, što francuski neoklasicistički slikar Ž. L. David bez Pusena, Engr bez Rafaela, Delakroa bez Rubensa... Konačno, i dadaistički nihilizam kao odraz opšeg društvenog stanja i osjećaja beznađa u klimi Velikog rata, 1916. godine, negirao je samu umjetnost. Na čemu bi dadaizam bazirao svoj besmisao i osmislio ga da nijesu protagonisti ovog avangardnog pokreta imali kulturu sjećanja. Dišan se ne bi izrugivao, Leonardovo Mona Lizi niti Pikabija Sezanu i Rembrantu.

MOJE MORE U MOJIM JE OKNIMA

Tekst: Lidija Vukčević

Mržnja - Najjača strast. Nije. Samo ona slijepa, destruktivna. Kolektivne zablude šovinizma na djelu? Čitavi narodi odrasli na mržnji. Klasna mržnja ubojita sila povijesti. Neće nestati nikad

Moć - možda najveća himera čovječanstva. Obuzdajte je. Tek kad je se lišite, postajat ćete slobodni. Bez otpora, bez sile, bestežinski. Tada su i zakoni pisani višak.

Moja kućica, moja slobodica - nije sve tako frivolno i neukusno, kako sluti ekspresija. Možda jedini prostori slobode i intime. Pohanci, miris cimeta iz štrudla, prosušenog veša i jorgovana. Lektire, porculan, dokolica i okus blaga očajanja.

Moje djelo, moja djeca - Ma brus. Iako su knjige djelo autora, one ne govore jednako. Ili šute već nakon par desetljeća. Djeca brbljaju i okrenu se protiv vas, kad su i najbolja. Produžavaju vrstu, bijegom u Ameriku ili Irsku. Djecu voliš, ma kakva bila. Na svoje djelo, osim ako nisi ego-manijak, gledaš uvijek kritički. Djeca su tvoja kad su i odrasla. Djelo si objavom predao drugima. Kude ga i sude, misleći da se lako prečacima tipki dolazi do oblika, do ljepote. Momak iz moga sokaka - tako je moja mati predstavila jednom uglednika drugom mlađem eruditu kad je prvi bio u kasnim 80ima. I jesu nabolji momci iz naših sokaka. Niste toga svjesni u mladosti. Kasnije obično bude prekasno. Mačoi nježnog srca - Nije pravilo. Nego javnost koju frapiraju mišicama. Neki su zaista i velikog prenananjenog srca. Izgube ga na prvoj stramputici. Dignu sidro za bokovima svake brodice. Potom se kaju, plačući u skutovima trajnih, prosijedih družica.

Masonerija, Vatikan, CIA - oni nas satiru, u zavjeri su protiv sveg ostatka svijeta. Da, pa što? Ako i jest istina, ne možemo im ništa. Ipak, čini mi se nevjerovatnim da je sva krivnja na tom trojstvu. Sad ću vam podastrijeti bar još tri takva uvjerljiva trojstva. I opet ste na istome. Mrtvi Nijemac - u južnim se govorima kaže za nekoga kad je hladan kao špricer, Ka' mrtvi Nijemac. Nijemci su davno napustili okupirane prostore, ali ova ekspresija je još živa. Duhovi mrtvih Njemaca, njihove utvare, njihove sablasti govore iz zdanja građenih nakon II. sv.

rata u glavnom gradu južne države. U elitnom dijelu moje ulice. Tako su ih partizanski pobjednici kaznili - da iznova, iz pepela podignu Podgoricu, razoreni grad. Koji je, nakon Dresdena, najrazrušeniji u oslobođenoj Evropi. I savezničkom voljom, ne samo nacističkom.

Majstori - sreća je imati dobrog majstora. Rijetki i skupi kao šafran. Mnogo su mi se krvi napili, kao nitko drugi.

Miris žene - ono što navodno vodi muškarce u lov. Mislim da ih vodi trag mirisa drugog muškarca zastao na mirisu žene. Inače lijep istoimeni film s A. Pacinom u glavnoj ulozi. Boss mora biti slijep da bi razlikovao boje žene mirisom svoga ovećeg južnjačkog nosa.

Moda - ima li ljudi koji makar u detalju ne slijede modne trendove? Možda ih i ima, ja ih ne znam. Robovi smo straha od anakroničnosti. Jeste li kad vidjeli naše povratnike iz SAD-a ili Kanade? Kako ne mare za odjeću, bez obzira na stalež kojem pripadaju? Prije sam zavidjela toj američkoj nonšalantnosti. Sad se ipak priklanjam većini svo jim trendi detaljem.

Motociklizam i motociklisti - i on je praktična filozofija Sjevernjaka na djelu. Sve čini da vam se nametnu. Naznačuju ideju o jednostavnim putovanjima. Bruse vam nerve, ometaju pješačke staze. Ja ga vidim, danas i ovdje, kao izravan posljedak nacionalsocijalističke krize i ideje o pravdi. Svima dostupne, lake, brze, jeftine. Vozi na dizel ili benzin. Zamjena je konju. Ipak, na njemu ili zbog njega možete slomiti vrat, naleti li na vas i na manjoj osici vespi nadobudan klinjo u velikoj brzini. Kažu mi znanci, potvrđujući moje sumnje, kako su motociklisti posvuda mahom desničari.

Mržnja - Najjača strast. Nije. Samo ona slijepa, destruktivna. Kolektivne zablude šovinizma na djelu? Čitavi narodi odrasli na mržnji. Klasna mržnja ubojita sila povijesti. Neće nestati nikad. Unatoč manifestima, ranim radovima, kapitalu... Uzmićete li joj, kao i ljubomori, još strasnijem nagonu, salijetat će vas žaokama na jezicima tih novih naraštaja...

Mršavost - ni na tom mjestu ne nasjedajte. Pogledajte te starce. Ogleđajte se načas u njima. Pretilosti i više

nego mršavosti. Sit je čovjek sretan. Jeste li vidjeli ikada ijednog mršavog kolerika?

Mušema - plastificirani stolnjak u siromašnijim domaćinstvima; drži se kuće ljeti, na stolu terase ili avlije.

N

Naložiti - hrvatski sinonim za narediti. Nesreća je što je homonim s glagolom koji označava paljenje vatre. A u srpskome slangu kao reflektivni glagol: zagrijati se za koga.

Nastava - koliko sam nastavu i koliko nastavnih godina pohađala ili održala. Skoro sav moj ljudski vijek od šeste do šezdesete. Nota bene - mnogi koriste ovu latinsku sintagmu. Jednostavnije je i ljepše reći: znaj ili možda: neka usput bude rečeno.

Nada - Koja navodno umire zadnja. Tako kažu ekspresije inspirirane kršćanstvom. Čemu su se mogli nadati Židovi u varšavskom getu? Pećima Auschwitzta? Volja za opstankom? Ili moći? Kako su pjevali njihovi smrtni neprijatelji?

Naslada - u mom jeziku aludira najprije onu tjelesnu. Ima li i duh svoju nasladu? Marcipane pojmovlja, slatkoću spoznajnih nagnuća, žudnju otkrića i čar otkrovenja? Moje more u mojim je oknima. Nešto više, mogu reći i vazda, u mojim očima. Puni tišinu ranog ljeta. Beskrajno duge dane lipnja. Nedjelja - Nepovrediva, neradna, obiteljska. Nije odavno. Svi smo jedva čekali

da završi taj beskrajno dugi, glupi dan. Subota je dan pranja i trgovine, ponedjeljak novog tjedna. Srijeda poslova. Utorak i petak sveci turski i katolički post. Nedjelja među njima kao stara izrešetana plahta. Vijori se uzadima. Čeka ruke da ju iskrpe. Dok netko nije sebi svezao uže ili kravatu oko vrata uz šlager Tužna je nedjelja. U starom Egiptu, dan Sunca. Kršćansvo joj daje poseban status, dan uskrsnuća. Na to podsjeća ista imenica u ruskom jeziku koja označava neradni dan.

Nedodirljivi - Otkad je zvizda, neba, filma, anonimnih dojava, doušnika i dužnosnika. Pojave se zakriveni leđima zaštitara ako ishagiraju u hakerskoj prepirci neku nabeđenu ili stvarnu optužbu, krivnju, pred nezakonjenim strogo pov. Info-zakonom. U nastajanju.

Nego, već - uzrok ili posljedica, svakako su u zavisnim logičkim i sintaktičkim relacijama s onim što im prethodi i slijedi.

Ne opirati se - ionako se ne možete boriti. Jer se odvija mimo naše volje. Prepustiti se slijepoj sudbini? To je vrlo daleko od mojih poimanja. Uzmicati znači priznavati volju jačeg. A to je protivno svakom običnom čovjeku. Zna da se sudbina ne izbjegava nego trpi. I da joj se umiče ili se podriva kao dnevna politika.

Nema problema - kad bi vas drugovi u ono vrijeme potapšali po ramenu i rekli ovu mantru, vi ste znali da će ih itekako biti. Nadasve u Zavodima za zapošljavanje.

DUŠAN VUKOTIĆ ZABORAVLJENI VIZIONAR

DIO III.

1951. Nikola Kostelac, ZKCF- I. sir. 96. Zagreb Film, S Vukotićem sam radio njegov prvi film – Kićo. Tada smo počeli otkrivati tajne animacije. Već u prvom filmu Vukotić se pokušava odvojiti ne samo od Disneya (sheme i tehnike) nego i od dijela kolega koji ga nisu slijedili. 1961. Vukotić iz serije o Kići radi drugi film po scenariju F. Hadžića "Začarani dvorac u Dudincima" film s istinm porukama iz suvremenog života."

1958. Michel Aubrinat, u svom listu i u ZKCF I, str. 144 Zagreb film.

"To su prava remek-djela inventivne grafike i crteža."

1958 Pierre-Aimé Touchard, ZKCF- I, str. 145. Zagreb film.

"Vaši crtani filmovi asimilirali su crtački i najvišu klasu evropskog crtanog filma. Pođite dalje, budite jasniji i neposredniji u temi, u sadržaju i u onome što hoćete reći."

1958. R. M. Arlaud, u Biltenu filma Tours, br. d, str. 14.

"Osvetnik: prevesti u grafički humor ironičnu psihološku priču - evo oklade koju je Dušan Vukotić dobio. On daleko prerasta uobičajene sheme u razvijanju radnje crtanog filma, ne gubeći ništa od razumljivosti i ljepote slike. Njegov rogonja, pun briljantne maštovite

opreznosti, naliči balonu koji lebdi između ekstremnih svjetova. Svijeta Courtelina i svijeta Kafke. Ali što znači ta dodatna kvaliteta kad čovjeka tako lako zanese draž crteža, zabavnost ležernog pripovijedanja — da i ne tražimo druge stvari. I to je prava tajna ovog djela. Ona ima lisičine ruke svih veličina."

1958. Norman McLaren, u Cannes on je rekao za ZKCF— I str. 140.

"Ako se u obradi i tehnici jugosloveni koriste iskustvima crtanog filma uopće, dubokim humanizmom i slobodom izražavanja kojima su prožeta njihova djela - oni otkrivaju nešto novo i veliko."

1958 Fadil Hadžić u tekstu "Na vrhuncu kvalitete — na ruhu sumnje" u ZKCF-, 111-str. 82 i Filmska kultura, 1958, str. 87.

"'Veliki strah', film s dobrim crtežima, s dobrim režijskim dosjetkama sa smislom za satiru."

"'Abrakadabra', režijski besprijeekorna, Vukotić je i ovdje napravio film koji ne ide ispod prosjeka njegova priznatog ukusa i smisla za režiju."

"'Osvetnik', inspiriran istoimenim Čehovljevim djelom, ispunjen je njegovim i Vukotićevim humorom. Novom tematikom Vukotić gradi svoj animacijski put. Smatram ga do tada najboljim filmom režisera Vukotića, a možda i Zagreb filma."

U istom tekstu nastavlja: "Vukotića smatram trenutno najsigurnijim režiserom, ispod čije se olovke više ne može ugledati slab a uvijek se mogu očekivati iznenađenja najveće kvalitete. Sudeći po Osvetniku on je najbliži onoj savršenoj formuli domaćeg crtanog filma koji ćemo sutra prozvati školom, a na čelu koje će stajati Vukotić i Mimica, zasad sigurno dvije najzrelije ličnosti ovog studija. Njih dvojica nisu donijeli u studio satno crtački pribor i likovni ukus, nego i mnogo literarne mašte, zdrav smisao humor — jedan kompletan kriterij, izgrađen već prije ulaženja u sve grane umjetnosti. Vukotić i dio autora Zagreb filma svojim znanjem, temama i tehničkim umijećem sve su dalje od Disneya, dajući nove izražajne mogućnosti."

1959. Martin Andrea, naslov "Put naprijed" u Sight and Sound, str. 23.

"Vukotić i Mimica oblikovali su svoje stvaralačke fizionomije koristeći se iskustvom karikature, usavršili su smisao za ritam i harmoniju. Vukotić je u svojim filmovima stvorio samosvojnu estetsku osnovu: likovnu kompoziciju na bijeloj podlozi i liniji koja elastičnošću oblikuje kompleksne grafičke motive. Dao je sasvim posebnu vrijednost boji, crtežu i animaciji i tako vješto zatvorio krug svoje plastične strukture. Oba autora ostvarila su neovisne i neusporedive poetske vrijednosti u svojim djelima, razvili pravce sazrijevanja i rasta crtanoog filma. Odabrali su i stvorili plejadu suradnika tokom zajedničkog rada, koja je ostvarila najveće uspjehe i preuzela razvoj segmenata koji su radili u filmu. Multidisciplinarni tim koji je stvarao film pod vodstvom režisera osigurao je na svakom festivalu i po nekoliko nagrada."

1959. Hilmar Hoffmann u ZKCF-I, str. 156.

"Crtani filmovi Zagreb filma su danas u svijetu najbogatiji u idejama i koncepcijama. Daleko iza sebe ostavili su američke crtane filmove."

1959. John Hallas, ZKCF- 1, str. 156.

"Smatram da vaš crtani film nepobitno spada među najbolje u svijetu. Treba da budete ponosni što u tako maloj zemlji kao što je vaša radi tako talentirana grupa mladih umjetnika. Svaki veliki grad, pa i sam London, bio bi ponosan da u njemu žive i rade umjetnici takva kalibra. Čuo sam da vam neki predbacuju da su vaši filmovi suviše 'intelektualni', suviše namijenjeni visokobrazovanoj publici. Smatram da to nije točno. Publici treba ostaviti vremena da se navikne na vaš stil koji je nesumnjivo nov i originalan, ali koji je razumljiv i blizak ljudima."

Recimo 'Koncert za mašinsku pušku'. Zar to nije ismijana općeljudska osobina — gramzljivost? To svatko može shvatiti. Publica je razmažena Disneyevim filmovima. Poslije njih nije potrebno razmišljati, sve je rečeno. Vaši filmovi potiču na razmišljanje: Baš tu leži njihova vrijednost."

1959. Will Wehlin, ZKCF- 1, str. 160.

„Intenzivni razvitak jugoslavenskih crtanih filmova prikazanih u Areni i izvan nje — bio je najimpresivniji doživljaj na Pulskom festivalu. Vukotić, Mimica i Kostelac izgradili su svoje vlastite stilove, a time su istražili i otvorili nove puteve. Jugoslavija vodi znatno ispred ostalih produkcija crtanoog filma u svijetu. Možda bi trebalo više pažnje posvetiti scenarijima: stil i tehnika

su bez greške..."

1959. Yves Boisset, Cinéma 1959 i Les lettres françaises 1959, str. 7.

"Vaši crtani filmovi pravo su otkriće. Mi na Zapadu još uvijek malo znamo o njima. Zagreb film pružio nam je nešto sasvim novo u tematici, počeo je u crtanim filmovima obrađivati velike probleme — i na taj način ostavio daleko iza sebe američke i ruske crtane filmove. U svojim koncepcijama vaš je crtani film slijedio u izvjesnoj mjeri avangardu: no dok taj tip u američkoj produkciji predstavlja stvaranje ružnoće, kod Zagreb filma to je uvijek lijepo. Ako ne najbolji u Zapadnoj Evropi, ovi filmovi definitivno su najmoderniji. Animirana djela predstavljaju najveći uspjeh u vašoj produkciji."

Derek Prouse, časopis Sight and Sound (8. mj.), str. 26.

"Jugoslavenski festival u Puli ove godine potvrdio je bez sumnje daje nova škola stvaralaca crtanoog filma danas najaktivnija u svijetu: njezin stilski, autoritativan nastup stoji u oštrom kontrastu s igranim filmom, koji se još uvijek bavi partizanskim akcijama i pričama iz vremena okupacije. Nov duh izbija iz svih tih crtanih filmova: vragolasta nevaljalost, ikonoklastičko zanimanje za prave ljudske vrijednosti, sve to uz obilje invencije i mašte."

Vicko Raspor, ZKCVF- 1, str. 164.

"Na području crtanoog filma probijen je gluhi zid koji nas je okruživao: tu treba samo još da dokažemo da nismo bili kratkog daha. Strašna negacija uspjeha prethodnika gurala je reaktivnim potiskivanjem filmsku umjetnost naprijed... Autori našeg crtanoog filma željeli su od prvog časa da izraze naš jugoslavenski pogled na svijet. Ali do njegove afirmacije došli su tek kad su — bez manifesta — u strasnoj mržnji prema oponašanju stranih autora (bježeći najprije u apstraktnu fazu) razbili uzore, da bi u Piccolu, Samcu, Kravi na mjesecu i Koncertu za mašinsku pušku došli do sinteze jednog novog zrelog izraza."

1960. Will Wehling direktor festivala u Oberhausenu, ZKCF- 1, str.165. Zagreb film.

"Na rang listi bih stavio prvo vaše crtane filmove i neki vaš dokumentarni film koji sam vidio. Volio bih da svi vaši filmovi imaju smjelosti i iskrenosti koju sam vidio da imaju crtana ostvarenja. Bolje od mojih riječi svjedoče nagrade internacionalnih festivala, pa i u Oberhausenu. Zajedno s g. Hoffmanom mogu dodati i to da je upravo naš festival bio odskočna daska za međunarodni uspjeh Zagreb filma."

1960. John Hallas, "Crtani film kreće prema istoku". ZKCF- I str. 165. Zagrebfilm.

Najviše iznenađuju jugoslavenska dostignuća, ako se uzme u obzir da je njihov studio osnovan tek prije dvije i pol godine. Danas je u tom studiju zaposleno 120 radnika s vodećim režiserima kao što su Dušan Vukotić (Koncert za mašinsku pušku), Mimica (Kod fotografa) i Kostelac (Djevojka za sve) — sve prvorazredni filmovi. U vizualnoj intenciji i grafičkoj obradi jugoslavenski crtani film već je nadmašio svog američkog dvojnika."

1962. Vicko Raspor, Mladost Beograd i ZKCF- I, str. 180. Zagreb film.

"Kao pretpošte godine Piccolo, tako je i ove (ne trebamo se stidjeti upotrebe 'naj') najharmoničnije, najzaokruženije, najsavršenije, a ujedno i najdublje djelo festivala bio Vukotićev Surogat. To nisu gegovi — to su filozofija, moral, pogled na svijet. Lažna vrijednost, surogat — to je (kao posljedica svakog rasta) osnovni problem društvenog morala, a pouka da svaku danu vrijednost čeka njen ekserčić (jedini stvaran, materijalan u naduvenom svijetu fantoma) — toj e ezopovska filozofija, naravoučenije, životna istina. Spajajući ovog puta u jednom licu glavnog crtača, animatora i redatelja, Vukotić se predstavio kao apsolutni, suvereni gospodar metiera, potpuno određenog umjetničkim pripovijedanjem velike ljudske istine. Još jedanput Vukotić nam je vratio vjeru u budućnost filma i učvrstio nas u da je

jedini film budućnosti — crtani film. Ljudi će imati živaca da gledaju samo njega i onda kad budu dnevni obrok uzimali u pilulama, a razgovarali u formulama."

Stevo Ostojić, o Surogatu i 1001 crtež u Bergamu ZKCD-I, str. 182 . Zagreb film.

„Jugoslavenski film je pobudio veliko zanimanje. Postavljeni su s mnogo likovnog ukusa i elegancije, i manifestacija je originalnim i fotografskim dokumentima prikazala različite etape iz rada studija u Zagrebu, likove crtanih junaka i detalje tehničkog postupka u izradi filma ove vrste. Tu su bile i fotokopije nagrada i diploma s raznih strana svijeta od Tokija i San Francisca do Bergama. Pripadnici Zagrebačke škole crtanoog filma bili su naime, redovni i zapaženi suputnici Grand Premia Bergama... Kao novi dokaz tog tradicionalno dobrog prijema naših crtanih filmova može da posluži uspjeh Dušana Vukotića. Njegovom filmu Surogat dodijeljeno je specijalno primanje žirija 'Apsolutna diploma' — kako ju je nazvao predsjednik ocjenjivačkog suda A. M. Brousil. Vukotiću je vjerojatno isto tako laskavo i primanje koje je dobio od međunarodne i bergamske publike vrijeme ceremonijala podjele nagrada."

1963. Yvonne Baby u Le Monde 12.6.1963.

Žiri je imao potpuno pravo što je IGRI Vukotića odao

priznanje za sretnu sintezu crtanog i igranog filma. U tom imaginarnom svijetu doista je sve moguće, naročito ono što dodiruje sfere nadnaravnog i fantazmagoričnog.

Rudolf Sremac za festival Oberhausenu piše, ZKCF I, str 188. Zagreb film.

"Ljepota Vukotičeve IGRE fascinirala je sve toliko da su i pored mnogih i odličnih kasnije prikazanih filmova ostali privrženi apsolutnom prioritetu ovog izvanrednog djela...istog mišljenja bio je i žiri u kojem su sjedili 4 Njemca, Englez, Poljak, Rus, Francuz, Čeh, Amerikanac i Mađar sa predsjednikom Bertom Haanstrom, koji je dodijelio Grand prix festivala. Autor je bio odsutan."

Denys Chevallier, ZKCF- 1. str. 190.

"Zaista u Zagrebu postoje mnoge umjetničke individualnosti prvog reda, neumorni autori puni snage i primjerenih uspjeha. Svi posjeduju izrazitu ličnost i djela su im lako prepoznatljiva, možda više po preokupacijama o kojima govore nego po fakturi. Ne vjerujem da danas u svijetu postoji slična grupa autora, tako homogena u međusobnim razlikama — čije kreacije dosižu visoku estetsku razinu."

Fedor Hanžeković, 10. festivalu u Oberhausenu, piše: ZKCF-1-str. 192.

"Reći ćemo istinu ako kažemo da je festival u Oberhausenu najšire otvorio vrata u svijet jugoslavenskom kratkometražnom filmu. Ovdje smo kroz šest godina dobili priznanja i izazvali interes koji je odjekivao sve šire. Prisustvo najvećeg broja svjetskih filmskih značalaca u Oberhausenu garantiralo je ozbiljno upozorenje na naše vrijednosti, osobnosti i zanimljivosti u oblasti ovog filmskog stvaralaštva. Oberhausen nam je donio pedesetak nagrada i jedan grand prix koji se u svijetu filma veoma cijeni, a u radu njegovog međunarodnog žirija učestvovala su dosada četiri Jugoslavena. Svake godine sve veći broj jugoslavenskih gostiju rječitro govori o priznanju naših filmskih stvaralaca ovoj priredbi. O tome nedvosmisleno govori naša najveća radost ove godine, dar Dušana Vukotića ovom jubilaranom festivalu, dvije minute njegovog crtanog filma u čast Oberhausenu i njegovoj devizi 'Put k susjedu'. Malo Vukotičevo remek-djelo bilo je u Oberhausenu prikazano tri puta i tako snažno svjedočilo o našoj prisutnosti."

1965. Vicko Raspor, 20 godina jugoslavenskog crtanog filma i 10 godina zagrebačkog crtanog filma, u Mladost Beograd i ZKCF- 1, str. 202.

"Karakteristični nacionalni stil koji je pred svijetom izbio kao pojam Zagrebačke škole crtanog filma ohrabruje između ostalog i kao podatak da u historiji filma pojava

jedne nacionalne kinematografije s pedesetogodišnjim zakašnjenjem ne znači i trajno takvo i toliko zaostajanje. On u isto vrijeme predstavlja najveći jugoslavenski doprinos svjetskoj filmskoj umjetnosti, uz tehničko savršenstvo koje izvire iz, za tu školu karakteristične, skraćene animacije, naši crtani filmovi proširuju taj žanr na tematskom području od najopćijih društvenih preokupacija suvremenog čovjeka, kao što je to slučaj u Vukotičevim filmovima, do svakodnevnih ličnih, 'malih' drama tog istog suvremenog čovjeka u djelima Vatroslava Mimice. Oslobođeni crtež zagrebačke škole suprotstavljan robovanju antropomorfnom faktografiji učinio je da upravo iz te anti-antropolimorfnosti nikne svestrani i stvarni humanizam kojim odišu sva djela naših autora u tom žanru. Ne treba robovati stranim kriterijima, ali pošto bismo i mi Vukotiću dali 'Oscara', najveću međunarodnu nagradu u filmskoj umjetnosti koju je dobio Surogat, možemo to stvarno da usvojimo kao dokaz da smo s crtanim filmom ušli među filmske velesile. S dosadašnjom proizvodnjom od preko sto crtanih filmova, s devetnaest domaćih i sedamdeset međunarodnih nagrada, zagrebačka škola osigurala je sebi mjesto u svjetskoj historiji filma."

1967. Bogdan Tirnanić, u knjizi "Dušan Vukotić", autor Nenad Pata, str. 112, 2007.

"Vukotičev animirani svijet obuhvaća čitav kozmos unutar koga postoji samo jedan 'deus ex machina' — unutar Vukotičevih jednostavnih priča, koje su lako prepoznatljive i za manje maštovitog gledaoca, krije se isto tako jednostavna i direktna poruka čiji je osnovni pledoaje uperen k stvaranju nove situacije za poštovanje čovjekove ličnosti između rušenja i stvaranja, mržnje i ljubavi, svjesnog i bestijalnog, Vukotić traži mostove k jednom novom svijetu razumijevanja u kome će doći do izjednačenja pozicija božanskog i ljudskog i gdje će, pokrenuti sveopćim valom humanizma, ljudi brisati granice između razuma i mašte, stvarajući od

svakog običnog dana misterij duha dostupan svima i stvoren za sve."

1972. Gianni Rondolino, Storia del cinema d'animazione, Giulio Einaudi ed., str. 25-29.

"Izdvojili smo Dušana Vukotića kao najznačajnijeg autora u samim počecima jugoslavenskog crtanog filma, čiji su se filmovi krajem pedesetih i početkom šezdesetih istakli zbog veće vanjske dosljednosti, zbog originalnog humora i prirodnijeg ritma... Dok je Cowboy Jimmy (1957) blaga satira vesterna — Abra Kadabra i Koncert :a mašinsku pušku (1958) ne izlaze iz okvira kućnog kina, dotle u Osvetniku (1958) i s Kravom na mjesecu (1959), privlačnoj naučno-fantastičnoj satiri, a naročito s Piccolom (1959), u kojem se opisuje svađa dvoje susjeda zbog obične usne harmonike, njegov stil postaje savršeniji, jezik se oslobađa, a interesi postaju različitiji, od sentimentalne drame do političke kritike i satire. Vukotičev crtež i režija (često se služi i crtežima Borisa Kolara, Aleksandra Marksa, Zlatka Grgića) uz to su povezani sa sadržajem i njegovim značenjem, a grafičke, ritmičke i kolorističke intervencije rađaju se iz potrebe za jasnim kazivanjem satiričkih namjera, neovisno o zadatku, a ponekad i neovisno o logičnosti sadržaja i slijedu događaja. Radi se o krajnje eliptičnom i sintetičkom stilu kojim vrijeme i prostor stječu jednu drugu dimenziju koja svoje formalno opravdanje dobiva u kontekstu djela, ali se ono izlaže opasnosti apstrahiranja i intelektualizma na planu izražajnih rezultata. I upravo su to rizici kojima se izlažu i ostali jugoslavenski umjetnici, dok je Vukotičev stil konkretan u preciziranju značenja i karakterizaciji likova.

U Surogatu (1961), za koji mu je dodijeljen Oscar, i Igru (1962) Vukotić postiže izvrsne ekspresivne rezultate, potvrđujući se kao umjetnik profinjnih i istančanih osjećaja te kao zanimljiv promatrač svakidašnjice. Prvi film je zabavno-poučna priča o potrošačkom društvu, bogat novim narativnim i slikovnim pronalascima te ritmom. Igra se razlikuje u načinu snimanja, to je dirljiva poema o djetinjstvu u kojoj je igra viđena i prikazana kao kolaž snova i začaranih svjetova. Ovim filmom Vukotić se prvi put hvata u koštac s igranim filmom, postignuvši izvrsne rezultate. Spektakularni dugometražni film Sedmi kontinent (1966) priča o djeci različite dobi kao protagonistima. U filmu nalazimo dosta uspješnih dijelova, poetičnih momenata i nadasve izvorne i odgovarajuće mjere za avanturu, film nije izašao iz okvira besprijekornog rada ili, ako hoćemo, dobro obavljenog posla.

Film koji je probudio daleko više interesa je Mrlja na savjesti (1968), u kojem se kombiniraju tehnike snimanja

crtanog i snimljenog filma, na filmskoj traci stvaraju obojene mrlje koje imaju jasno izražene narativne i 'filozofske' namjere. Ovo vraćanje crtanom filmu koje ne isključuje utjecaj snimljenog filma ostvaruje iste godine u filmu Opera cordis, uspjeljoj satiri o medicinskim pokušajima dr. Barnarda, koji se ne iscrpljuje u potpunosti u satiričnom pristupu, već daje zrelu i posebnu viziju čovjeka i svijeta, tu i tamo prožetu sjetom. Ovo je još jasnije izraženo u filmu Ars gratia artis (1969), u kojem beskrupulozna upotreba različitih materijala i tehnike kolaža omogućuje stvaranje slike nasilnog i nemirnog, modernog potrošačkog društva i 'mass-medija', premda je film još uvijek u okvirima grotesknog i zabavnog. Vukotičevi filmovi uglavnom su humoristički i satirički u duhu karikaturnih crteža. To ga čini jedinstvenim."

Ronald Holloway, International Film Guide, str. 15-16.

"Jedna od najznačajnijih sinteza animacije i dokumentarizma je Gubecziana Dušana Vukotića, čiji sadržaj dodiruje svijet naivnog slikarstva i skulpture (naivci vladaju tržištem). Vukotić nastoji vinuti se iznad socijalnih i artistskih dimenzija široke kolekcije slika, crteža i kipova koje ima na raspolaganju: želi sve to smjestiti u kontekst stvarnog života, posebno u vezi sa seljačkom bunom iz 1573. i tragičnom sudbinom njezina vode Matije Gubca. Nadrealističko viđenje povijesti, ovaj film priča nježno i naivno, otkrivajući novi stupanj šarma u Vukotičevom talentu."

Ronald Holloway, International Film Guide. str. 19-21.

"Skakavac Dušana Vukotića još je jedna od njegovih igranoanimiranih priča: tema je nostalgična, sjećanje na herojsko doba partizanskog ratovanja — sve viđeno očima desetogodišnjeg dječaka očaranog crtežima koje stvara i pokreće. U prvom dijelu filma Vukotić ironizira malograđanski običaj ljupkog piknikovanja u šumi, svodeći roditeljsko čavrljanje na muzičko blebetanje u

zvučnoj pratnji. U mašti dječak komunicira s momčićem istih godina kojeg je stvorio od papirnatih izrezaka, s malim ocem što je nekad poginuo na tom mjestu u borbi s neprijateljem. Kombinacija igranih i animiranih sekvenci vrhunski je ostvarena putem sigurne montaže i istinitosti dječakovog fantastičnog svijeta."

1978. David Steritt, u Cristian Science Monitor. 6 mj.

"Upitajte prosječnog Amerikanca kada je posljednji put gledao jugoslavenski film i odgovor će biti nikada. Američkoj publici vjerojatno će biti poznati jedino crtani filmovi zagrebačke škole, jer su ovi često bili gosti Sjedinjenih Država sve do 1962. kada je Dušan dobio 'Oscara' za Surogat."

1978. Giannalberto Bendazzi, knjiga Topolino e poi: Cinema d'animazione dal 1988 ai giorni nostri Milano.

"Uobičajeno je razlikovati prvi i drugi period Zagrebačke škole. Prvi dio proteže se od 1957-1964. i njime dominiraju snažne ličnosti Vukotić, Mimica i Kristl. Zagrebački stil se nameće: reducirana animacija, sve izraženija tendencija prema avangardnim grafičko-slikarskim tehnikama kao što su kolaži i asamblaži, a osobito sadržaji: teme umjetnika nisu više male priče karikaturalnih likova, već radije tjeskoba života, nespособnost sporazumijevanja. Postoje, istina, filmovi u kojima smijeh još uvijek ima oslobađajući smisao. Rješenje je nađeno u unapređenju veterana i otvaranju prema mladima. Na njihov poticaj Zagreb film ponovno izbija u prvi plan i afirmira se kao jedna od najvećih svjetskih sila na polju animacije. Ona je našla vlastiti put u svom radu, a time i zadovoljstvo koje je potvrđeno priznanjima ranih šezdesetih godina."

1981. Giannalberto Bendazzi, kritičar u časopis Cineforum, br. 9, rujna 1982 (o petom svjetskom festivalu u Zagrebu.).

"Vesile animacije i dalje su Kanada, Jugoslavija i SAD."

Bob Godfrey, Cambridge, "Dušan Vukotić" urednika Nenada Pate ZKCF-1 2005.

"Na festivalima u Zagrebu i Annecyju upoznao sam Vukotića i od njega naučio da animirani filmovi ne moraju biti slatki ili infantilni da bi zadržali pažnju publike. Animacija može biti i za odrasle. Vukotićevi filmovi uspješni su zato što nam se obraćaju univerzalnim jezikom smijeha. Publika je čudovište i može te ubiti ili izljubiti. Dušan Vukotić ne mora brinuti. Dugo vremena zabavljati ljude je uspjeh, a započeti školu i cijeli pokret zaista je veličanstven uspjeh."

1987. John Halas, u knjizi Masters of animation 2. izd. 2009.

"Vukotićeva formula je kombinacija izražajne grafike sa zadivljujućom crtačkom kaligrafijom kojom domišljato koristi medij animacije, sa osjećajem za raspored vremena kakav se samo može vidjeti u hollywoodskim 'slick' filmovima. On je inteligentan režiser koji je u stanju da totalno kontrolira materijal i manipulira sredstvima koja su mu dostupna. On također zna kako strukturirati film i gdje staviti glavne naglaske kako bi postigao željenu atmosferu."

2005. Borivoj Dovniković-Bordo, u knjizi "Dušan Vukotić" urednika Nenada Pate, str. 167.

"Neosporno je da je Vud posjedovao gene koji su mu pomogli da shvati i savlada pokretanje crteža. Imao je i druge bitne osobine: ekstremnu marljivost, temeljitost i upornost te samouvjerenost, koje se sve zajedno ne susreću prečesto."

2005. Joško Marušić, "Dušan Vukotić", urednika Nenada Pate, str. 172.

"Smatram Vukotića autorom čija je filmografija najbliža fokusu definicije Zagrebačke škole animacije... Na početku moje crtano-filmske karijere rekao mi je: Joško, isti napor, patnju, talent i energiju moraš uložiti i u dobar i u loš film. Onda ti je bolje napraviti dobar... Posljednja razina našeg odnosa bila je kada sam mu kao umjetnički direktor Svjetskog festivala animacije uručio Nagradu za životno djelo koja je moje djelo... Na otvaranju njegove izložbe između nas je stajala skulptura Oscara. Jedan naš sumnjivi tip koji se motao oko naše animacije rekao mi je: 'Jednog dana, jednog dana... ti ćeš biti Vukotić.'"

2005. Pavao Stalter, u knjizi "Dušan Vukotić" urednika Nenada Pate str. 173.

"S vremenom sam shvatio da se radilo o autorskoj ličnosti koja je svoj put usmjeravala prema savršenstvu, perfekciji. Svoje ideje je provjeravao tražeći suradnike među piscima, dramaturzima, slikarima i tako stvarao filmsku ekipu. Filmsku ekipu pretvarao je u 'orkestar' kojemu je on bio 'kompozitor' i neprikosnoveni 'dirigen'. Ja sam njegove filmove shvaćao kao formu komponiranu kao muziku. Ti filmovi bili su orkestrirani animacijskim ritmom, sjajno izbrušenih kadrova, gdje glazba i šumovi sa slikom u pokretu stvaraju jedinstvenu cjelinu. Vud je stvarao filmove koji se sluhom, ali i očima 'slušaju'. Svjetska i domaća štampa o njegovim filmovima pisala je puno i s uvažavanjem."

OD DRUŠTVA NIKŠIĆKE ČITAONICE DO NARODNE BIBLIOTEKE "NJEGOŠ" NIKŠIĆ

Tekst: Renata Bulajić

Besmrtna starica, sve što je više oluje i vjetrovi šibaju, a ona sve stamenija i otpornija. Poput viševjekovnog drveta, sa snažnim korijenom. Prkosi i poručuje da je sve prolazno, a da je ona vječna. Ta starica je Biblioteka u Nikšiću.

Aprila mjeseca 1881. godine, u gradu pod Trebjesom, na svečan način otvorena je važna kulturna institucija, koja do danas nije prestala da ostvaruje svoju misiju. Obrazovanje, vaspitanje i kulturno uzdizanje. To je bilo "Društvo nikšićke čitaonice". Ove godine navršilo se 140 godina od postojanja mjesta gdje su se okupljali, okupljaju i okupljaće se ljubitelji pisane riječi i dobre knjige. Kuriozitet leži u činjenici da je pomenu to Društvo osnovano nekoliko godina pošto je Nikšić oslobođen od Turaka (27.08- 8.09.1877.), u vremenu u kojem su građani, mahom dućandžije i zanatlije, doseljenici iz Stare Crne Gore, Stare Srbije, Hercegovine, Boke, domicilni Crnogorci i Starovarošani – muslimani, još vruće oružije zamijenili knjigom. Bili su svjesni da sve ono što se dešavalo i što se dešava, ali i ono što tek treba da bude, ako ne ostane zapisano i ovjekovječeno biće kao da se nije ni desilo.

Uz navedene okolnosti, entuzijazam prvih prosvjetnih pregalaca novootvorene Osnovne škole, i doseljene i danas znamenite porodice Šobajić (trgovci, prvi knjižari, jedni od osnivača Društva nikšićke čitaonice (1881.), Pozorišnog društva (1884.), Pjevačkog društva "Zahumlje"(1898.) i prvog bioskopa (1913.) uz angažman prosvjetnog sveštenstva te osnivanja Akcionarskog društva Nikšićke štamparije(1898.)), Nikšić postaje kulturno – prosvjetni centar Crne Gore.

Kako je tekla osnivačka skupština Društva nikšićke čitaonice te davne 1881. može se saznati iz "prve ruke":

"U jednom izvještaju Pavla Rovinskog, ruskog slaviste i publiciste, o putovanju po Crnoj Gori dr Bernarda Švarca, docenta na Kraljevsko-saksonskoj rudarskoj školi u Frajburgu, koji je došao da pogleda da li ima minerala, nalazi se još nekoliko podataka sa osnivačke skupštine Društva nikšićke čitaonice.

Dr Švarc i Rovinski stigli su u Nikšić baš na dan osni-

vačke skupštine i premda su bili umorni, nijesu se mogli uzdržati da ne prisustvuju skupu na kojem se ustanovljava čitaonica. Prema Rovinskom, dr Švarc se začudio onom lijepom redu s kojim se vodila debata, lijepom zboru ljudi koji nijesu dobili višeg obrazovanja, nijesu imali prilike da se izvježbaju u govoru i potankom pretresanju takvih stvari kao ustav za jednu prosvjetnu ustanovu.

Podatke iz izvještaja Pavla Rovinskog, dvije godine docnije, potvrdio je i obogatio nizom interesantnih detalja sam Bernard Švarc u svom opsežnom dijelu o Crnoj Gori, u kome je značajno mjesto pripalo njegovom boravku u Nikšiću i osnivačkoj skupštini Društva nikšićke čitaonice.

Predosmo pješice široku pijacu, prelivenu jakom mjesecom, piše dr B.Švarc, uspesmo se uz mračne stepenice u jednoj velikoj zgardi i nađosmo se, najzad, u prostoj ali prostranoj dvorani. Ona inače služi u ovom brdskom gradiću mladeži, željnoj učenja i rasonode, ali su se danas u uske školske klupe sabili ljudi s bradama, mrki i vremešni, s handžarima i revolverima za pojasevima, a za katedrom, kao na prijestolu, sjedi odbor koji se sastoji od predsjedavajućeg i zapisničara. Tako vam je – što je u jednom udaljenom kraju zemlje moralo da pada u oči – sve bilo moderno pripremljeno kao u parlamentu. Nije nedostajalo čak ni predsjedničko zvonice, mada bi se, zapravo, tu moglo bez njega. Jer, uprkos tome što su se duhovi u toku debate, nerijetko, s pravom južnjačkom strašću okomljavali jedni na druge, svi su s naporom pazili na držanje: nijednog

od onih što su imali riječ nije ma ko od prisutnih prekidao, niti je govornik ma koga vrijeđao. Pa ipak su u toku pretresanja, koje je počelo kad smo mi ušli, izbile na vidjelo, u toj naoko samoj po sebi prosto stvari, mnoge tugaljive teškoće. I ovdje se srećom brzo složiš da religija ne smije da unosi ma kakvu razliku: društvu treba da pristupaju i hrišćani i muslimani. No, nije tako bilo u pogledu druge tačke: da li to mlado društvo treba da se bavi politikom ili da se prema takvim pitanjima drži potpuno neutralno. Pristupni se na tome podijeliše u dvije grupe. Ipak je umjerenom pravcu pošlo za rukom da i u ovom spornom slučaju zadobije većinu. Koliko sam, ne poznajući jezik, mogao da zapazim, ovdje je mjesni učitelj izvršio onaj značajni uticaj koji su vođe omladine znali da izvojuju u čitavoj zemlji. Gotovo svi koji su uzimali riječ pokazali su se kao vješti govornici. (...) Kad nastade najdublja tišina, predsjednik još jednom uze riječ i primjeti da društvo stupa u život pod blagonaklonom dvaju velikih naroda, njemačkog i ruskog, pa je stoga skupština odlučila da u slavu te srećne okolnosti, nas, Rovinskog i mene, imenuje počasnim članovima društva o čemu će nam biti poslana umjetnički izrađene diplome. Jedno takvo odlikovanje nijesmo mogli primiti čutke. Zato sam i ja uzeo riječ i, davši izraza našoj srdačnoj zahvalnosti, ispoljio svoju radost što sam ovdje našao tako mnogo parlamentarnog umijeća. Iz toga moram da uočim da je Crna Gora na najboljem putu da u svim pravcima stupi u red modernih kulturnih država Evrope¹.

April 2021. Ista institucija drugačije odijelo. Važan datum je 16. 10. 2015. godine. Konačno je Biblioteka samostalna institucija. Kao takva organizuje rad u pet odjeljenja: Odjeljenje za odrasle sa čitaonicom za zdrave i lica sa oštećenim vidom, Odjeljenje za djecu sa čitaonicom, kako za zdravu tako i za djecu ometenu u razvoju (smješteno u najljepšem zdanju u Gradskom parku u Gradskoj kući), Obradno odjeljenje, Služba za kulturno – obrazovnu, informativnu i izdavačku djelatnost i Služba za zajedničke poslove. U okviru pomenutih odjeljenja organizuje se veliki broj manifestacija, književnih večeri, predavanja, tribina sa velikim brojem direktnih i indirektnih učesnika, a sve u cilju popularisanje knjige i čitanja. Ovih dana svjetlost dana treba da ugleda prva monografija Biblioteke, u kojoj će biti opisan period od 140 godina postojanja. Unutar korica ove publikacije naći će se mnoštvo zanimljivih istina, potkrijepljenih činjenicama i podacima iz raznih primarnih i sekundarnih izvora. Ovo je bio i jedan od načina da se ova starica sa početka priče sačuva od zaborava ali i da se vidi njen značaj za razvoj jednog građanskog društva i svijesti, i da se nikada ne odustane od nje.

Danas, poslije toliko godina, postavlja se pitanje da li se ciljevi ovakvih vrsta institucija mogu drugačije definisati? Bojim se da je to nemoguće. I zadatak i misija su isti samo sa malo drugačijom tehnologijom i načinom, jer kako imenjaka naše biblioteke reče:

"Što ljudi hoće to i vrijeme trpi".

¹ Veljko Šakotić, *Nikšić u Knjaževini (Kraljevini) Crnoj Gori*, Nikšić 1996, str.245-247.

PRVA DAMA ARHITEKTURE

Tekst: Slobodan Mitrović

Svetlana Kana Radević (1937 – 2000) uživala je u velikom poštovanju za života, ne samo u Crnoj Gori. Danas, nakon 40-50 godina, njena arhitektonska djela traju kao dostojni reprezentivi personalizovane arhitekture iz vremena kada je Crna Gora stvarala fundamente svoje vizuelne i ambijentalne kulture. Neočekivano, poslije dvadeset godina od njenog odlaska iz života dobija na masovnoj popularnosti. Potrebe građana za odbranom i očuvanjem memorije grada, ukazuju na socijalnu dimenziju Kanine arhitekture sadržane u poznatoj antropološkoj vezi arhitekture i univerzalnih vrijednosti koje su bit čovjeka u svim vremenima.

Na Venecijanskom Bijenalu (2004), "Montenegrin ECO-LOGIC", hotel Podgorica prezentovan je kao dostignuće crnogorske arhitekture, da bi odmah nakon Venecije uslijedilo prekranje hotela. Da nije veteran zaštite arhitektonskog naslijeđa arh. Andrija Markuš digao glas, upoznao javnost i državne institucije, ko zna šta bi se sve desilo sa hotelom.

Međutim, deset godina kasnije slijedi drugi, jači atak, gradnjom solitera, tik uz hotel. Ni pobuna mladih arhitekata i studenata, NVO sa imenom "Kana" ni stručna i građanska javnost nijesu uspjeli da zaustave degradaciju hotela Podgorica. Crnogorski paradoks je da dok neki arhitekti degradiraju hotel, u istom času drugi ga prikazuju u Njujorku na izložbi "*Arhitektura u Jugoslaviji 1948-1980*", MOMA, (2018.), na ponos države Crne Gore.

Istraživanje porijekla i umjetničke niti Kaninog talenta, prodiranje u tajne njene stvaralačke ličnosti, lijep je zadatak kojem se treba posvetiti. Njen lik, stil, izgled, je bio kao da nije iz ovog svijeta i prostora, kao da je došla iz druge neke kulture. Decentnost u izgledu, gestu, ophođenju, autoritativan stav bili su u skladu sa njenom misterijom arhitekture. Možda je po srijedi i porodični gen. Njen otac Luka je bio geometer, a srednja tehnička škola u Podgorici nosi ime narodnog heroja Marka Radevića, građevinskog inženjera i Kaninog strica.

Diplomirala je na arhitektonskom fakultetu u Beogra-

du (1963). Istovremeno apsolvirala istoriju umjetnosti na filozofskom fakultetu. Zapošljava se u Podgorici, u RZUPu, i veći dio karijere funkcioniše kao "slobodan umjetnik". Magistrirala i završila uslove za doktorat u Pensilvaniji (SAD) kod arh. Luis Kahna.(1973) Specijalizirala u Parizu, usavršavala se u Salzburgu. U maniru velikih majstora arhitekture radi u birou Kiše Kurokave u Tokiju(1987), Moskvi (1995-97).

Bila je i član odbora za umjetnost CANU, a od 1999. god. postala je redovna članica DANU. Bila je i prva podpredsjednica Matice Crnogorske, članica Crnogorskog PEN centra, predstavnik UNESCO-a (AIA). Od 1994. god. inostrana članica Ruske Akademije za arhitekturu i građevinske nauke. Ipak sve to nije inspirisalo dovoljno poštovanja da njeni objekti dobiju pravnu i tehničku zaštitu.

Sa hotelom Podgorica stvorila je prostornu integraciju istorijske i moderne arhitekture u najatraktivnijoj pri-

rodi. Dispoziciju i strukturu hotela povezuje vizuelnim sponama sa ostacima srednjovjekovne tvrđave na drugoj obali, sa ušćem Ribnice u zelenu i brzu Moraču što gradira sadržajni pulsirajući život hotela.

Primjenom oblutka na zidovima fasada i enterijera, stvorena je neobična simbioza tradicionalnog materijala iz okolnog terena i moderne konstruktivne arhitekture. Strme padine rijeke, nivelacija terasa hotela sa spavaćim blokom istakle su jedinstvenu simbiozu arheologije, arhitekture i rječnog pejzaža.

Autobuska stanica - Podgorica (1968) jedinstvena je arhaična forma modernog konstruktivnog sklopa. Prirodnim materijalom iz geološke podloge podgoričke ravnice Kana transformiše arhitekturu simbolički u memorijska likovna platna, reper Podgorice.

Bila je veoma privržena stambenoj zgradi u Petrovcu (1968), sa vidno istaknutom, konstruktivnom skeletnom strukturom, u koju je ugradila stambene jedinice. Taj objekat je veliki iskorak u odnosu na kolektivno stanovanje, tada i danas.

Hotel "Zlatibor" (1981) koji je dobio I. nagradu na YU konkursu izgleda kao da je iznikao iz nekog geomorfološkog procesa. Sa šest etaža oslonca, stilizovanim vertikalom i poslije četrnaeste etaže nastavio je penjanje u prostoru. Sa punim platnima natur betona i staklenim vertikalama – šlicevima, kontrastno potencira dinamičnost izdužene forme stvarajući originalan soliter, bitno drugačiji od ostalih. Hotel Zlatibor je radila u "total dizajnu", enterijer, namještaj, opremu i inventar.

Na hotelu "Mojkovac" (1969) multiplikacijom trouglaste forme, strukturira jedinstveni objekat.

"Leksikografski zavod" (1984-89) je nesvakidašnji objekat na kojem spaja dva dijela objekta iz dva vremena. Nove vezne partije neutrališe staklom, komponentujući historijske slojeve, kao namjernu sliku starog i novog, na principu kontrasta.

Spomenik u Duvanskom kombinatu (1972) i Spomenički kompleks na Barutani (1980) su Kanine prostorne eksplikacije na temu stradanja u II svjetskom ratu.

S. K. Radević, širokim ličnim obrazovanjem, kao akter slobodnog kreativnog mišljenja, u vremenu socijalističkih stereotipa, mijenja arhitektonsku filozofiju, tiho, bez prevrata i sukoba, ali ostvarenim djelom. Ona izgrađuje i stvara novi prostor, formira novi ambijent. Njena arhitektonska djela se ne mogu podvrgnuti tipizaciji, stilizaciji, školi. Ona su plod neposredne kreativnosti, kojom struktura građevine, sadržajno i vizuelno mijenja i stvara novi *genius loci* što su fundamentalne definicije arhitekture.

Kao da tek sada prodire svijest o značaju graditeljskog djela Svetlane Kane Radović kada Crna Gora počinje da bilansira svoje autentične kulturne vrijednosti, a radi se o jedinoj ženi među arhitektima, koja je primila Jugoslovensku nagradu za arhitekturu "Borba" (1968), bila najmlađa lauerat u historiji nagrade, dobila Trinaestojulsku nagradu (1968) i Nagradu oslobođenja Podgorice (1992).

Ako Crna Gora, jednog dana, bude imala svoj Panteon, Svetlana Kana Radević će imati svoje mjesto u njemu.

SLOBODA JE NAJLJEPŠA RIJEČ KOJA SE NAJSKUPLJE PLAĆA

Prilog pripremio: Vesko Pejović

Žarko Marinović je slika Crne Gore u kojoj se vrednuju znanje i umijeće. One Crne Gore u kojoj se insistira na konstantnom učenju, inovacijama, na progresu čiji su nosioci mladi, najbolji među nama, kazao je gradonačelnik Prijestonice Cetinje Aleksandar Kaščelan povodom 4. aprila, Dana studenata.

On je na mjesnom groblju u Očinićima sa savjetnikom predsjednika Crne Gore za ustavni sistem i pravna pitanja Borisom Bastijančićem i predsjednikom Udruženja boraca NOR-a i antifašista Cetinja Stevanom Radunovićem položio vijenac na spomenik Žarku Marinoviću, koji je kao student prava u Beogradu tragično izgubio život na antifašističkim studentskim demonstracijama 1936. godine.

Kaščelan je obraćajući se prisutnima kazao da je Marinović jedna od najmarkatnijih ličnosti crnogorske historije i omladinskog slobodarskog pokreta, koji duže od osam decenija svojim djelom nadahnjuje studente s prostora bivše Jugoslavije.

"Rođen u Očinićima i okaljen teškim životom bez roditelja, Žarko je stasao u mladića kome je sloboda bila izbor, a borba za nju dužnost. Nadahnut progresivnim idejama u cetinjskoj Gimnaziji, Žarko je priču o pravdi, jednakosti, slobodi nastavio u Beogradu kao student Pravnog fakulteta, gdje je učestvovao u brojnim studentskim akcijama napredne omladine protiv tadašnjih vlasti", podsjetio je Kaščelan.

On je kazao da je Marinovićev životni put prekinut rano, u 25. godini, te da se ove distance čini "na način kako je živio – dao je svoj život da bi zaštitio druga".

"Vijest o Žarkovoj smrti i stradanju odjeknula je među studentima, građanima Beograda, Balkana, a posebno u njegovim Očinićima i na Cetinju. Bio je to i krupan politički događaj u tadašnjoj Crnoj Gori, koji je pokrenuo brojne proteste, među kojima i krvave Belvederske demonstracije, u junu 1936. godine.", rekao je Kaščelan.

On je naveo da je sloboda, kao određenje, postala sinonim "za ovoga mladića koji je već 85 godina snažna inspiracija studentima, borcima za ljudska prava i svima onima koji teže boljem i pravednijem svijetu".

"Žarko Marinović nije samo historijska ličnost. Njegova veličina je zapravo u neprestanom učenju i podsticanju da budemo bolji i damo doprinos društvu u kojem živimo

i stvaramo. Njegov primjer pokazuje da nije nemoguće prevladati teške životne okolnosti i postati ono što jesu pravi sinovi i kćeri Crne Gore, oni koji ne pristaju na podaništvo, tlačenje i ropstvo", tvrdi Kaščelan. On dodaje da je Marinović simbol slobodne Crne Gore, koja u sebi objedinjuje i Božićni ustanak, i Belevederske demonstracije, i trinaestojulski ustanak i 21. maj 2006. godine.

"On je simbol građanske, antifašističke Crne Gore, koja nema alternativu. Konačno, Žarko Marinović je najbolji dokaz da su studenti potencijal i snaga na koji svako društvo mora da računa. Studentski aktivizam je generator budućih lidera, jer se iz mladalačkog bunta i potrebe za promjenom rađaju ideje koje društvo mijenjaju na bolje", ocijenio je Kaščelan.

On je istakao da je na dan Žarkove smrti, koji se obilježava i kao Dan studenata, važno kazati da se na studente i njihove organizacije ozbiljno računa i da ne smiju dozvoliti da budu oruđe u bilo čijim rukama.

"Sloboda je najljepša riječ, koja se najskuplje plaća!", poručio je gradonačelnik Kaščelan.

Okupljenima se obratio i student Fakulteta za crnogorski jezik i književnost Andrija Radović, koji je podsjetio da studenti te visokoškolske ustanove, kao što je to svojevremeno činio Marinović i njegove kolege, zahtijevaju "odbranu autonomije FCJK, koja toj instituciji omogućava nezavisnost i mišljenju i djelanju".

On je poručio da ni studenti FCJK-a ne žele "fašizaciju svoje zemlje, kao što je nijesu željeli Žarko i njegovi drugovi".

"Jutros smo se okupili na grobu crnogorskoga junaka, okupili oko njegove progresivne ideje i slobodne misli koja nas obavezuje da ne pokleknemo i da istrajemo u borbi za svoja studentska i građanska prava, jer su Žarko i njegovi drugovi istrajali onda kad je zavedena otvorena diktatura Aleksandra Karađorđevića i kad je zabranjivana svaka djelatnost ljevičarski opredijeljenih studenata na Univerzitetu. Podsjetio svoje kolege, studente FCJK, na riječi Viktora Igoa – Postoji jedna stvar jača od svih oružja na svijetu, a to je ideja čije vrijeme tek dolazi!", kazao je Radović.

Vjence su položili i predstavnici Očinića i porodice Marinović, kao i studenti FCJK.

DNEVNA DOZA APSURDA

Tekst: Marko Špadijer

Svaka vlast "proizvodi" velike količine apsurdna. Na to smo navikli. Slikoviti primjeri apsurdna dolaze iz takozvane kadrovske politike. Imamo dugu tradiciju postavljanja ljudi na odgovorne funkcije čije osobine i sposobnosti zdrav razum ne može povezati sa društvenim i stručnim poslovima koje treba da obavljaju.

Apsurd, prema odomaćenoj latinskoj riječi znači logičku nemogućnost, besmislicu, glupost, nerazložnost, nešto što je u sukobu sa zdravim razumom. U filozofsko literarnoj interpretaciji Kafke ili Kamia absurd vodi ka besmislenosti života. U ovoj skici za banalizaciju tog pojma, ukazujemo na posebnu dimenziju apsurdna kroz primjere pokušaja vlasti da pomjeri goru uz koju Sizif gura kamen.

Svaka vlast "proizvodi" velike količine apsurdna. Na to smo navikli. Slikoviti primjeri apsurdna dolaze iz takozvane kadrovske politike. Imamo dugu tradiciju postavljanja ljudi na odgovorne funkcije čije osobine i sposobnosti zdrav razum ne može povezati sa društvenim i stručnim poslovima koje treba da obavljaju.

U vrijeme socijalizma, glavna preporuka za neki državni čin bila je pripadnost Partiji i povjerenje rukovodstva u njegovu sposobnost.

Dominirao je kolektivni duh, socijalni senzibilitet i asketski moral, dok je na menadžerstvo gledano sa pozrenjem. Bilo je neke kvazi demokratske procedure izbora kadrova, filtriranja i uvažavanja ličnih obrazovanih i stručnih kvaliteta, ali je uglavnom izostajala lična odgovornost, što je umnožavalo primjere apsurdna.

U drugoj tridesetogodišnjoj etapi, višepartijskog jednopartizma, sklonjene su Titove slike iz kancelarija i propalih preduzeća, a umjesto ispunjavanja zaklete na skromnost, raskošno su opremljeni kabineti, nabavljeni skupi automobili, umjesto jagnjadi "stradale" su kernje, rakovi, bifteci, tartufi i skupocjena inostrana pića.

Kadrovi miljenici rukovodstva stranke, su u velikom broju koristili poziciju u vlasti za bahato ponašanje i lično bogaćenje. Nestalo je socijalne empatije i skromnosti kao modela ponašanja, a absurd je dobio novi kvalitet.

Teško je nabrojati čime je sve nova ekspertska vlada za prvih sto dana obogatila zbirku apsurdna. Nijesu morali

da skidaju Milove slike jer ih nije bilo u kancelarijama u koje su zasjeli, a živa ga videt ne mogu. Pitanje je vremena je kad će zamirisati tamjan, a crnogorske zastave biti zamijenjene onima pod kojima su se borili za fotelje. Ako se po zori dan poznaje može se naslutiti kakav će njima i svima nama biti kraj.

Vjerovatno je prva, ekspertska kadrovska postavka nastala kao rezultat zavjeta koji je mandatar dao svojim crkvenim mentorima i strepnje da ne izazove zapadne saveznike. Prvo je pružena šansa onima koji su na vrijeme pošli u inostranstvo i tamo stekli obrazovanje i domaćim kadrovima koje je mandatar mogao upoznati na vjerskim obredima. Preče pravo na najviše pozicije u vlasti polažu oni koji su se dosljedno borili protiv nezavisnosti Crne Gore, njenog spoljno političkog kursa, multinacionalnog sklada, protiv crnogorske kulture, jezika, crkve i svega što državu čini suverenom i slobodnom. U procjepu opšte političke realnosti, ekonomskog sunovrata, pandemije, nepovjerenja opozicije i ucjenjivačkog kapaciteta koalicionih partnera, premijer se našao u apsurdnoj situaciji.

U toj fazi glavni apostol nacionalno prepoznat kao rukoljub i aktivista na pokajanjima srpskih crkvenih velikodostojnika odlučuje da snagom vjere pomjera brda. Ostaće kao politički i literarni biseri mnoge njegove izjave i ponašanja neprimjerene njegovom akademskom statusu, dužnosti državnika i stepenu medicinske civilizovanosti. Na pozornicu pozorišta apsurdna je stupio glumeći klovna. Vremenom, u drami pomjeranja Crne Gore u neki drugi svet, postaje tragičar. Ne dirajte mojih dvanest krugova, ne napadajte Crkvu, vjerujete Mesiji koji vašu Goru pomjera u bolji svet. Ovom porukom završava naša tragikomedijska.

Kad je režirano kadriranje po širini razigrane su se masovke osvetnika koji kidišu na staru vlast. Ne sporeći da se nakupilo dosta blata i da svako treba da odgovara za svoja nedjela, apsurdno je da se nove ministarske i menadžerske ekipe prvjenstveno amaterski bave isljedničkim poslovima. U ime osvojene slobode, demokratije i narodne volje nova vlast je donijela novi Zakon o slobodi vjeroispovijesti, enormno zadužila već prezaduženu državu i nastavila da surfuje na talasima svetosavskih litija, apsurdne političke priredbe 21. vijeka.

Jednom u ovom vijeku desilo se da se unitaristička partija transformisala u suverenističku, ali bi bio preveliki absurd da ova vlada postane sekularna.

Za predsjednika skupštinskog Odbora za bezbjednost i odbranu izabran je poslanik protiv koga se vodi sudski postupak za državni udar, Odbor za ljudska prava i

slobodu vodi najnetolerantniji poslanik...

Provokacije, provokacije, prst u oku zdravom razumu, demokratskoj proceduri, suverenoj državi, na svakom koraku. Na Cetinju izazovi i prkosi vlasti sa trobojkom na grobu kralja Nikole, omalovažavanje Referenduna za obnovu države Crne Gore, atak na Fakultet za crnogorski jezik. U Nikšiću ogavni natpisi na džamiji, u Bijelom Polju otimanje crnogorske zastave... Apsurde tipa, promjene ministara finansija i odbrane sat prije izbora, poigravanje sa nacionalnom aviokompanijom, skandale u diplomatiji, ukidanje ministarstva kulture, sramne izjave Šiva ministrice, kićenje direktora ŽTO sa srpskom trobojkom na lafetu, izbor izvršnog direktora Elektroprivrede koji je ekspertska znanje da vodi takvu firmu stekao u jednom opštinskom vodovodnom preduzeću, odavanje tajni iz oblasti bezbjednosti... ili ministar pravde, sa prstenom za crkvene voštane pečate, koji relativizuje genocid u Srebrenici... Sve to može da izgleda kao apsurd do apsurdna, ali kad pomisliš da u propagandi hiljadu puta kazana laž može postati istina, vjerovatno dnevna proizvodnja apsurdnih odluka i poruka, može da rezultira stvaranjem društva u kome ništa nerazumno, ništa lažno, ništa besmisleno, ništa strano nije apsurdnom čovjeku tuđe.

Crna Gora na svjetskoj sceni sve više postaje medij za teorije zavjera. U zemlji čarobnjaka gdje se zločinci pretvaraju u junake, prošlost u budućnost, nacionalni ponos u sprdnju, na djelu je alhemija koja apsurdne pretapa u sistem.

Kada ti more, brda i gradove kite tuđim zastavama, kad ti osporavaju da si baštinik svoje istorije, svoje kulture, svog jezika, svoje crkve, vlasnik nacionalnih resursa, kada se ne poštuje duh prijestonice, to nije put u raj, kako vlast obaćava, već horor.

Vlast ohrabruje tendenciju da populistička čuda i revanšistička prikazivanja postanu stalni proizvođači apsurdna i rasadnik hiljada cvjetova zla. Smjena vlasti da, ali ne osvetničko ignorisanje političke kulture i principa solidnosti koje si sam proklamovao.

Izbacivanje sa prljavom vodom svega što je postignuto u izgradnji Crne Gore vodi novim podjelama, nepovjerenju, mržnji, a ne pomirenju.

Masovna proizvodnja opsjena i apsurdna postala je populistički kič.

Od tog kiča jedini spas su u slobodi, čovjekoljublju, antifašizmu težnji ka visokim demokratskim kriterijumima, široki vidici, originalnost i crnogorska patriotska vjera u sopstvene snage.

MEMOARI

DIO V.

Tekst: Pop Lazo Popović Jabučanin

A valjaše samo kuća 300 talijera, a što bješe u kuću valjaše 500.

Pošto ni prodadoše kuću g. Tomo Markov iznese krst Svetoga Petra pod brijest pri Orlovu kršu ispod manastira, i učiniše on i svi glavari crnogorski i Crnogorci drugi koji se tun bjehu namjerili zakletvu ovakvu:

"Da više pop Lazo ne može bit Crnogorac, no ako bi Vladika primio popa Laza, ka i što ga on čeka i oće da mu pane u skut kad Vladika dođe, da se mi svi od Vladike odličimo, pa eto mu pop Lazo - neka njemu bude Gospodar: ali njemu, ali nama svijema, koga oće, ma ujedno nigda."

Pošto ovo čusmo kako su se zakleli, mi pođosmo na Bokovo za robjem i stadosmo tun 15 dana; otolen se premjestismo na Lipu Dobrsku, u kuću Marka Vuka Nikova, stadosmo tun do 15. avgusta.

Mi već mislimo, po onoj zakletvi Crnogoraca, da ne možemo bit Crnogorci, no gledamo kuđ ćemo obratiti i već vidimo da ne možemo živjet u Crnu Goru.

U toliko dođe Vladika pod Kotor iz mora, počеше mu činiti veselje i pucahu maškuli na Vrtije[lj]ku.

Kako čusmo, pade ni na um da idemo k Vladici u Kotor, pa što se od nas učini; te mi pođi ponoći, zašto ne smjesmo u dan, dođosmo u Kotor porano i uljegosmo kod Vladike, ne pitasmo ni stražu ni nikoga, zašto se bojasmu od zakletve crnogorske, da ne neće puštit kod sebe, te mi tako bez pitanja ulegosmo k Vladici u kamaru.

Kad dođoh blizu k njemu učinih mu poklon kao Arhijereju i Gospodaru.

A on mene zapita: "Kako si, pope Lazo?"

Ja mu na to odgovorih: "Dobro kad sam Vas živ dočeka."

Okolo Vladike stajahu oni isti Crnogorci i ludi od suda, koji bjehu učinili da mi ne možemo k Vladici pristupiti ni više bit Crnogorci.

Na isto mjesto zađsdoše odmah sa mnom dav[i]ju.

A ja im odgovorih: "Evo Vladika ide, Bogu fala, u Crnu Goru, idem i ja š njim, pa kogođ ima sa mnom dav[i]ju, neka ide pred Vladikom, pa ćemo davijati što uzmožemo".

Pošto mi izidosmo iz kamare, glavari Vladici kazaše: mi smo se zakleli da pop Lazo ne može više bit Crnogorac, no: ali on, ali mi svi."

Vladika im reče: "On hoće, a vi ako nećete, ja ću naći drugijeh Crnogoraca ne grđije nego ste vi".

Oni se tader umučaše i tako dođosmo na Cetinje.

Ovi zbor Vladičin s glavarima kaza mi Špiro Mitrov Baica, sjutradan kad krenusmo uza Škaljare. Kad dođosmo na Cetinje, mene odma svezaše u gvožđa, pa sa mnom poče da davija vas Senat, sve Cetinje i svi Crnogorci koji se tun nagnaše, svako sa svoje strane.

Davije bi mlogo i zla mlogo i svršit se nikad ne mogaše, dokle rekoh ja da ide kuća Ilića i kuća Savićevića pod kovčeg Svetoga Petra i tun da se kunemo, mi da nijesmo ubili Voina Đurova, a da se kunu Ilići da smo ga ubili, pa tako da idemo i da se kunemo svako jutro dokle Bog pokaže onoga ko se krivo kune,

Sud, kad ću nešto koje nije prijed bivalo, reče:

Da se zakunemo mi, pa da ni glavu.

Mi se zaklesmo i Ilići ni platiše glavu.

Što se tiče ovoga zla i ove pogibije te bi među nama i kućom Ilića, sve mi se čini, da je Vladika znava o njemu, prijed nego se dogodilo i moj brat Todor poginuo, i ovo je on presudio prijed nego je ova smrt i ubistvo moga brata bilo, a i prijed nego je niz more pošla, a po čijih riječih je ovo presudio i iz kojega razloga, to se pitalo na taj i na ovi svijet od onijeh, koji su ga naveli na ovakvu za mene presudu.

Zašto mi kaza za ovo njegov kao ađutant i najbliži i od najvjerni sluga Vladičini, Radovan Piper, tobož da mu se prisnilo i u san vidio da šetaše Vladika, i za njim Markiša Ilin i Jovo Ilin i on, Radovan, pa da su ga pitali oni dva, kad je poginuo Voin Đurov, što ćemo, za Boga?

A on im reče:

"Utucite jednoga, pa ćemo prebit glavu za glavu."

A ovo nije bilo u snu, nego na javje, pa se Radovan bojaše, da mu se ne dozna, pa prevrćaše razgovor da je u snu bilo, a znavaše da ću se ja dosjetit kako je bilo, i

tako oni po njegovijeh riječih ubiše mojega brata Todora.

I zato u vrijeme davije oko ovoga, ne bješe preša ni davijat Ilićima, nego davijaše Sud za njih krive; ama pošto su primili ovakvu naredbu od Vladike bez našeg ispita, kao što mi Radovan kaza, njih je mora Sud prave napravit, da mu druge nije, a ni mito nije zaludu stojalo, dok se obrnu svak u našu zemlju protivu mene.

Za ovu žertvu koju žertvovah u mojemu bratu Todoru, na veliku Božu pravdu, nikad je ne mogah pregoreti, razmišljajući na mlogo rabota nesretnijeh i nepravdijeh koje su me našle, kako ću ih pregoret, a i još koje će, ako ovako podura, doći i u ovu zemlju da se zaludu mučim i živim ka i moj trag, kad je ovako.

Pa u iste ove crne misli dođi mi neke druge mlogo jače od ovijeh misala, koje mi govore: pretrpi ovo, ne mož' mu ništa, brani se koliko možeš, radi i uzdaj se u pravicu, Bog će ti pomoći, u svemu namirit, a doći će i otvoriće se drugo vrijeme; a tvojima zlotvorima mlogo prijed tvoje smrti viđećeš, za njihova zla, učinjena nad tobom i nad svakim drugim, da će ih žestoko platit.

Ovako je i bilo dosad, za blagodarit Bogu vsedržitelju i njegovoj milosti, u svemu mi je namirio i prida.

Vidio sam i nagleda se zla svijema moijema zlotvorima rano.

A došlo je i otvorilo se u našu zemlju i otadžbinu sretnje vrijeme, u koje je pravica najprva i na najprvo mjesto, za svakoga, jednako.

Poslijed naše kletve i presude i poslijed sve muke što me nađe i zla za bratom, zamolih ja Vladiku da mi vrati kuću i pokućanstvo i imanje iz nje, a ja da dam 100 talijera za koje bješe sve prodato.

A Vladika mi reče:

"Donesi mi 100 talijera, pa eto ti kuća tvoja, nijesi kriv ni za to da daš kad si prav osta."

Ja po riječi Vladičinoj pođoh kod g. Pera Tomova i Marka Lukina Baice i kazah im da ću im donijet 100 talijera, pa tader da mi se maknu iz kuće.

A oni mi rekoše da neće kuću dati nikad ni dovijek. Ja pođoh opet pred Vladikom da ga molim, a on mene posla pred Senat, a Senat bješe ono isto što g. Pero Tomov i Marko Lukin, zašto im Senat bješe i potpisa kuću i tamo zaludu odih. Iza ovoga, poslijed tri dana izide Vladika, š njim vas Senat i bješe se tun nagnalo dosta Crnogoraca. Pa zađedoh ja pred njima Marka Lukina da mi vraća moje; a on kaže da neće nikad ni dovijeka.

Ja njemu govorim:

"Vežem Bogom i svetijem Jovanom vrati mi moje." A

on odgovara:

"Ubio te Bog i sveti Jovan".

Ja njemu sam poftorio ovako u više puta iste riječi.

A on mene iste odgovara - da me ubije Bog i sveti Jovan.

Učini mi se da smo jedan drugome ove riječi iste govorili za najvišu uru.

A stajaše Vladika na kolomat od Guvna i slušaše on i svi Crnogorci koji bjehu tun, ka da bjehu na leturđiju, ne zboraše niko ništa, nego se čudahu kako ga ja kumim, a kako mi on odgovara.

Pošto mi se dosadi već, rekoh mu:

"E! fala da je Bogu, ne mogu ništa, no ću poći u Crnogoraca za dvanaest kuma, pa ću ih nosit, g. Peru Tomovu i Marku Lukinu, u dvanaest mjeseca od godine, na prag od kuće da ih kumim da mi vraćaju moje."

Tader, i već u neko doba, reče Vladika mene: "Ela nosi, no gleda, kako će ti izist, i oće li ko tebe donijet." Pa otide u Senat, a za njim svi senatori.

Vladika u Senat zadio zbor o ovome, na nepravedni način i nesretnji, a već pošto ne moga pravo da čini od g. Pera Tomova i Marka Lukina - Pero brat Vladici a Marko zet, dakle najlakše je da su oni svi mirni, a ja da platim. Pa pošto vide Vladika da ja ne oću z dobre volje da prav plaćam, kao što mi i on s početka sam reče, a on naredi u Senat taj isti dan kad se ja s Markom kumjah da se sva davija opet iznova počne i da oni prvi tri lažavi sjedoka koji su bili podmićeni da izidu opet da svjedoče ka i što su bili naučeni, pa da mene nema više spasenija, nego kako oni izidu i posjedoče da ja platim i ginem.

Poslijed ovoga zbora i naredbe Vladičine u Senat, dođe k meni jedan senator koji mi bješe prijatelj i bješe tun bio kad se razgovor činio o meni i o mojoj propasti. A to je bio Čoketa Stanov Uskoković Lješnjanić i kaza mi kako je Vladika zborio i što hoće da učini.

Ja se nađoh u čudo od ovijeh riječih, ali mi ne bješe ovo novo, pa se promislih šta ću; vidu: ako počeram rabotu naprijed, da ću poginut samo, a ništa ne učinit i e[da] nemam spasenja prav ni kod Vladike, te ja, kao oni ko ne može ništa već, ne piskoh zato ni riječi.

Tako ove zime zimovasmo u velikoj nuždi i mislima od svašta i najviše za pravicom koja bješe daleko od naše zemlje i samo na nebo, a naše se ne nazivaše više u Crnu Goru ništa, nego kako bjehu uzeli ni kuću, tako bjehu pritisli i baštinu svu. Zimovasmo u kuću u selo - bracka kuća, ali ja nemah dijela u nju, a i čeljadi dosta u svijeh braće pak se nema de, a i da se ima de, žao mi je ono moje. U proljeće 1838. godine marta 27. pođoh ja kod

g. Pera Tomova i pitah ga: "Što ću i kuće ću sa svojim robljem?" A on mi reče:

"Dođi doveče u kamaru k mene, pa ću ti kazat."

Ja pođoh uveče kako mi je reka k njemu u kamaru i zađedosmo zbor i reče mi on:

"Što ćeš, što išteš?"

A ja mu rekoh "Ja ti ištem kuću i baštinu, da mi vratiš".

A on mi reče: "Baštinu ćemo ti vratiti, a kuću vi nećemo vratiti pride nego bi mi počepa po grobu, no gradi drugu, pa ću ti pomoć."

Ja mu rekoh: "E fala da je Bogu, a ja da ti je mogu uzet, bih ti je uzeo, ma ne mogu; i da te imam pred kim zvat na sud na zemlju bih te zvaao, ema te zovem pred Bogom i svetijem Jovanom i mećem za sudiju njih dva i tebe, pa vi tri što i kako učinite ja ću pristat. Više ti ja neću o tome govoriti ni riječi."

Ovo njega dobro tače u srce i on ne znavaše što će činiti.

U to se mi razdvojismo. Poslijed ovoga razgovora našega on mi je vratio baštinu, a kuća i pokušstvo i sve što je u kuću bilo ostade pri njemu.

Mi ovoga leta rabotasmu baštinu i ogradismo jedan stan čobanevski od pet ljesah, druge kuće u crnu Goru i u to vrijeme ja nemah.

Iste godine 1838. avgusta 20. rodi se Filip. Septembra 8. [dan] ja sam zva g. Pera da krsti Filipa, ka i što sam mu obećao kumstvo.

G.Pero ne hće doći, nego reče mi da se pogodimo.

A ja mu rekoh:

"Ja neću više pogodbe nego što smo ostavili onu večer u kamaru tvoju i ostavio sam to na Boga, svetoga Jovana i na tebe, nego dođi da krstimo dijete.

On doći ne hće i tako dijete stoji nekršćeno.

Opet oktobra 26. zvaah ga da krstimo dijete, ne hće ni tader. Pa opet trećom zvaah ga januara 1; ne hće doć ni tader, no sve govori da se pogodimo. Dijete stoj nekršćeno, a ja pogodbe ne hoću nikakve, nako one te sam mu reka najprije kod njegove kuće u njegovu kamaru.

Utoliko se rodi u Jova moga brata detić, a u Milana detić. Zvasmo mi Filipa Đuraškovića i Laza Prorokovića da krste ove dva detića, kako im bjesmo i njima u muku našu obećavali kumstvo. Uz to zvasmo s njima i opet g. Pera četvrtom, i dođe i on s njima na 1839. godinu januara 30. na praznik Svete tri jerarha; krstismo ih sve tri jedno jutro u kuću u selo.

G Pero Tomov krsti Filipa, Lazo Proroković Milanova

detića Bogdana, a Filip Đurašković Jovova Iva.

Darova L. Proroković i F. Đurašković krštenicima po jednu cvanciku, a g. Pero Tomov darova svojemu Kršteniku dvije evancike, a mi njima darovasmu po jednu košulju, svaku od po jednog talijera. I tako stoji Filip nekršćen pet i po mjeseca, čekajući g. Pera da ga krsti.

Te iste godine 1839. ogradismo ono malo kuće suhomedom (pod Golom stranom), zvato danas Podgranicom.

Na ovo se svrši s g. Perom, i ne dade nama ni od kuće ni od svega što je u nju bilo nikad ništa.

Ovo je mene bilo peti put što sam ostava u mome vijeku bez ništa.

Ova velika napast razuri nas i ozlovolji sasvijem, da na svoj život mrzijasmu; i kuđ ta sreća oćaše bit da mogaše čojku zapanut da izgubi život s onijem s kim bi mu milo bilo, nego ne mogaše.

I tako počesmo opet neke jade iznova da radimo, da stoku pripasamo i da živimo.

Mi smo radili u ovo vrijeme slabo i malo, e nam je Bog, da mu je za slavu, više mlogo dava nego ni je donosio naš rad, namirujući mlogo više nego su ni zli ljudi i nepravica učinili i uzimali. Nego, po njegovom Pravosudiju, viđeh sve s dnevi u dan da idemo u svašto naprijed.

Godine 1840. novembra 16. rodi se Gordana; zvasmo Marka Lukina Baicu i krsti je.

Iste godine 1840. ogradismo opet kuću u varoš, poslijed počeshe prispijevat đeca, a držasmu momice i momke vazda po jednoga i po dva.

Bivalo mi je u ova vremena napastih pomanjih, a i od njih mi je bivalo pomalo štete.

Držao sam kod sebe mojega sinovca Marka Nikolina do njegovijeh 18 godina, a kada prispje da valja sebe i mene, tader se i on odijeli.

Ovo sam se dijelio četvrti put: s braćom tri, a s njim četvrti put.

Ali ovo mi je dijeljenje s Markom najteže bilo, zašto mu se tader ne nadah. Ma se i on podijeli po nagovoru stričeva i strina, koji to učiniše i nagovoriše ga iz njihova hilavoga srca: kako će učiniti grđe i meni i njemu. Rekoše mu:

"Kako ti da stojiš sad s popom, kako sad da pereš p[rkno] popu Lazu i Ivani?"

Ovijem oni očahu da reku: kako su u mene đeca luda i nejaka, koja ne mogu radit, pa da će on za njih radit, i pri ovome sve što su mogli govorili su mu, tek da se odijeli od mene, i mislili su: kad se odijeli da ću ja propanut odma s mojom nejakom đecom. Ovo je ona poslovice:

ako nemaš zlotvora, majka ti ga je rodila; ada tako bi i ovo: bjeh nešto, te malo, počinio u ovo kratko vrijeme od zlotvora i krvnika izvan moje kuće, pa ne bi počivala, nego mi kidisaše ovi sa sred moje kuće, kojijema, i kad bih htio i kad bih moga lako, ne mogu učinit mu zlo, nego za zlo valja da mu vrcem dobro i da ga trpim suviše zašto ne zna ništa i ne vidi ništa da zna, tek mene iskopa jamu i ubači me u nju. Da je njemu još dublja izdubena i da će i on u nju, malo prijed ali poslijed, ma neće ostati, i tek u padanje dođe mu na pamet što je učinio, ali je dockan i pozno za mlozinu i za svakoga ko svoju braću mrzi i njihova dobra muti, laže i pakosti radi svake. Taj neka se dobru ne nada. A i ne rađa se takvi u našu kuću. Iza ovoga moja braća i sinovci počeshe iskat mene nekakvo blago, još od onoga vremena od kako držasmu trgovinu i han zajedno - koji ni uze sud i g. Pero Tomov. I zvaše mene moja braća zato pred sudom i sud mi reče da se zakunem, i oni mene (braća) zakleše na krst Svetoga Petra da nijesam od njih što zakrio.

Ovo mi je bila od njih fala zato što sam ih puštio i uveo u rad, u njihovu najvišu siromaštinu, da imaju dio u kuću i trgovinu kao i ja; najkraće, tader pomiješa sam ih sa mnom da potpuno ne propanu od svašta, a i od gladi.

Ova kletva nije svetinja bila među nama, ema neka Bog vidi da ja nijesam zato kriv bio, a nije bila sretnja za one koji su tu postakli da se čini i koji su me kleli; a mene nije dobro kad je njima rdavo, niti mogu bit dobro sam ni ja ni niko kogođ ima braće, pak se ne drže kao braća, nego griješe pred Bogom, koji ih kastigaje, i pred ljudima gube sve, upropaste se, postanu za ništa, a ne znadu kako i otklen, najposle i u kratko vrijeme i trag im se iskopa.

Mene je zapalo dosta i mlogo puta da im vrnem ovo, onijem putom kojijem su oni mene i prema mene, zlijem...

A ja sam ga njima vazda vrnuo dobrijem i brackijem, neka Bog zna, koji mi je i pomoga, za njegovu slavu i milost, više nego sam mu mirita u svačem.

Zato valja držat vazda brata za brata, pa iako nije dobar u sve; opet, jedan s drugijem dobru će bit svikolici, a kad bi koji od bezumš[t]ine ili hile htio da poštetu ljubav bracku i slogu i da unese omrazu među braćom i rođacima, takvoga valja sva braća i rođaci da ćeraju da nema ni kod jednoga pristupka, dok se gođ osvijesti, ili negđe sam svoju poganu i zlotvornu hilavu glavu slomi. Ovakvi koji se rodio među vama ne živio, a ako živje i poče ovako što da čini, da je proklet i anatemisan od Boga i velike Majke Bogorodice i molim se Višnjemu Vsedržitelju Gospodu Bogu da vi ga makne između vas i s vas, kako on zna i umije.

Ja sam ima dobre braće, kao koji drago Cetinjanin, ali i Katunjanin. Dva rano pogiboše, a sa ostatkom od braće

isto dobru, ma sam želio mlogo nečesa što bi bilo sretnje i dobro za njih i za mene; iz te želje i iz svega što sam do danas prova vama ostatku svemu našem, ovo napisah i preporučujem najprvo.

Što se Marko Nikolin odijeli, mene se zato, Bogu zafalit, ne poznade ništa, nego od tader počinuh - ljudi koji mi bjehu do ovader najviši krvnici i zlotvori, oni mi se učiniše najviši prijatelji, a bili su [to]: g. Pero Tomov Petrović, k[apetan] Josif Pavićević, Stevan Perkov Vukotić, s[erdar] Milo Martinović, Đuro Prelov Martinović, i ostalih koji prijed rađahu da mi upropaste glavu i sa svijem što me [...]; dakle svi ovi učiniše mi se moji prijatelji i dobrotvori i u to vrijeme živio sam dosta mirno.

Godine 1843. januara 18. rodila se Krstinja.

Godine 1845. marta 18. rodio se Đuro.

Godine 1847. oktobra 17. rodio se Vuko.

Godine 1849. novembra 8. rodio se Mihailo.

Godine 1852. septembra 23. rodio se Jovan.

Godine 1854. januara Z. [dan] rodio se Stefan.

Godine 1852. februara 20. umrije Vukale.

Godine 1952. novembra 11. umrije Jovan.

Bogu fala đeca su se moja rađala u načinu Božijemu. Zdrava u svačemu, tijelom i dušom, a mi smo se starali što smo najviše mogli da razvijemo njihove tjelesne i duševne Božije darove.

Radili smo da im je ljevše živjet i da se poznadu s naukom.

Vidaka sam naučio i zapopio 1848. godine avgusta 1, pa sam ga oženio 1854. godine novembra 8.

Filipa sam posla u Rusiju 1855. godine Julija 24. na nauku, a to po zapovijedi knjaza i gospodara Danila I. Car ruski izdržava ga je i učio je u carsku školu za 7 godina. Pak ga oženismo, i ta ženidba nije bila sretnja.

Đura sam spravio u Rusiju 1860. godine oktobra 15. na nauku po zapovijedi knjaza i gospodara Nikole I. I njega je izdržava car ruski i učio je u carsku školu za 5 godina.

Mihaile je učio u školu knjaza i gospodara Danila I na Cetinje.

U osmu godinu svoga rasta dobio je od knjaza za odličije na ispit u povedenije i nauči sliku knjaza Danila u zlatni okvir. Pa se opet učio u školu knjaza i gospodara Nikole I, u koju se tako isto odlikova ka i U prvoj školi.

Za takve njegove uspjehe uzeo ga je knjaz Nikola iz škols i stavio ga je u njegov dvor da se uči za njegova slugu. Ovo je bilo godine 1860. u novembru i Mihaile je ima tader 11 godina.

UKUSI CRNE GORE

Izvor: Ukusi Crne Gore

Guščije grudi sa poparom i pečurkama

Sastojci:

- guščije grudi.....10 komada
- domaći hljeb (prosušen).....300 g
- mladi kajmak.....200 g
- mlijeko.....6 dl
- pečurke (šumske)
- džem od kajsije.....1 kg
- buter.....180 g
- bundeva.....120 g
- začini

Priprema:

Guščije grudi - kožu unakrsno oblikovati, začiniti i ostaviti kratko da odstoje. Opeći i dopeći, pa držati prelivene toplim buterom u toplom, pokrivene.

Pečurke sotirati, podliti sokom od grudi, kratko oblikovati i zagrijati. Kajmak spojiti, potom dodati hljeb, pa dobijenu masu oblikovati i obložiti folijom.

Držati u toplom. Oblikovanu bundevu takođe sotirati.

Grudi sjeći i poslužiti na posudu. Postaviti krušku - poparu takođe isjeći. Odstraniti foliju, poslužiti sa pečurkama i bundevom. Preliti sopstvenim sokom i poslužiti toplo.

Vasojevička supa

Sastojci:

- suvo meso.....500 g
- crni luk.....200 g
- aleva paprika.....10 g
- svinjska mast.....150 g
- krompir.....400 g
- metvica.....1 vez
- so.....10 g
- skorup.....100 g
- bijeli luk.....10 g

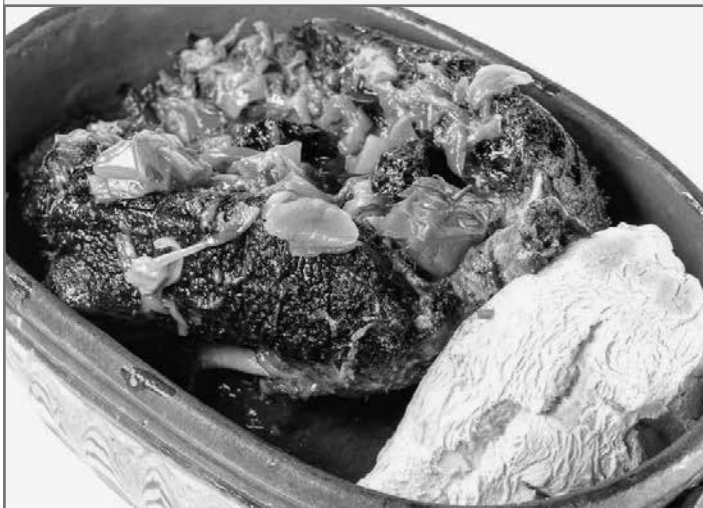
Priprema:

Suvo meso isjeći na kockice i skuvati, crni luk sitno isjeckati i dinstati na zagrijanoj masti, dodati bijeli luk, pa alevu papriku i sve zaliti vodom od suvog mesa.

U uzavrelu supu dodati suvo meso, krompir sječen na krupnije kockice i sve to lagano skuvati.

Kada je supa gotova, začiniti je po potrebi solju i sitnom isjeckanom metvicom, a na kraju dodati skorup.

Servira se vruća u odgovarajućoj posudi.

Dimitrije Popović
i Vesko Pejović
na Crnogorskom
bunaru želja**Vesko Pejović, život posvećen Cetinju!**DORADA POSTOJEĆEG OBRASCA UREĐENJA KRUŽNOG TOKA
NA ULAZU U CETINJE

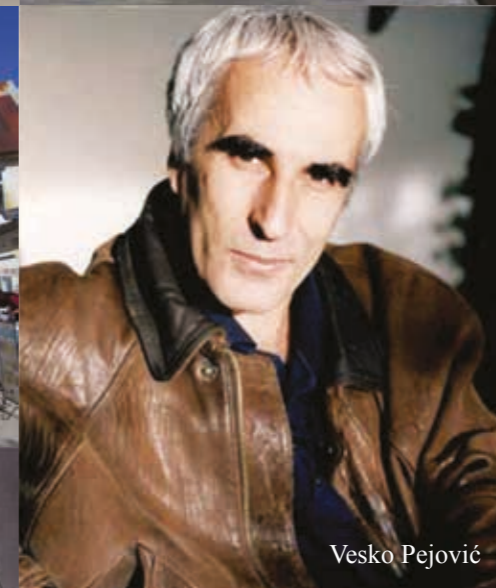
PROŠIRENJE ETNOGRAFSKOG MUZEJA

OBNOVA LOKANDE

POBOLJŠANJE OBRASCA UREĐENJA OKO
BRIJESTOVA NA GLAVNOM TRGU

SPOMENIK SLOBODI

Vesko Pejović

Detaljnim razmatranjem moguće
lokacije parkinga u zoni
Sportskog centra
i Gradske tržniceSANACIJA
PODVOŽNJAKA

